

Fylogeneze a diverzita vyšších rostlin

Kaprad'orosty

výtah z přednášek prof. Petra Bureše, drobné úpravy P. Šmarda 2023

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Oddělení *Monilophyta*

psilotum nudum
Psilotaceae
© G. D. Carr

Botrychium lunaria (L.) SW
©Thomas Schoepke
www.plant-pictures.com

© Arnold
www.awi.ch

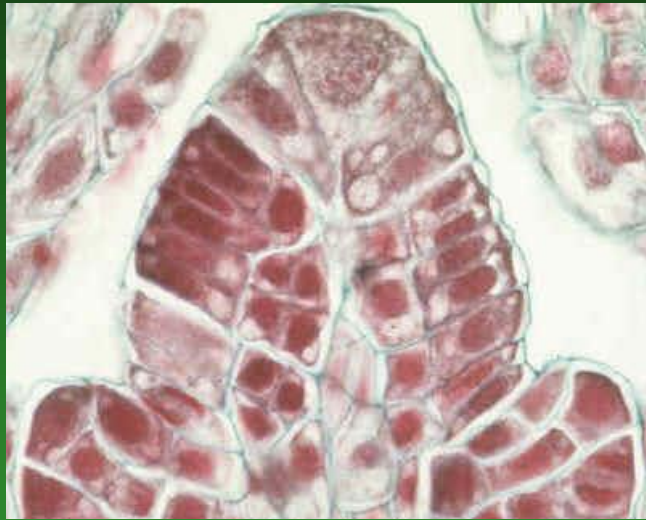
© Bruce G. Marcot

nástupci Trimerofyt (megafylní linie ryniofytů)

Vzrostný vrchol prýtu tvoří jediná apikální buňka

Equisetum

Azola

Nephrolepis

Sporofyt - zelený v ontogenezi převládá

Gametofyt - žije volně, mimo sporofyt; podporuje vznikající sporofyt.

Je buď:

krátkověký, zelený, nadzemní, bilaterálně souměrný (připomínající frondózní játrovky), nebo

dlouhověký, nezelený, podzemní, radiálně souměrný, mykorrhiticky vyživovaný

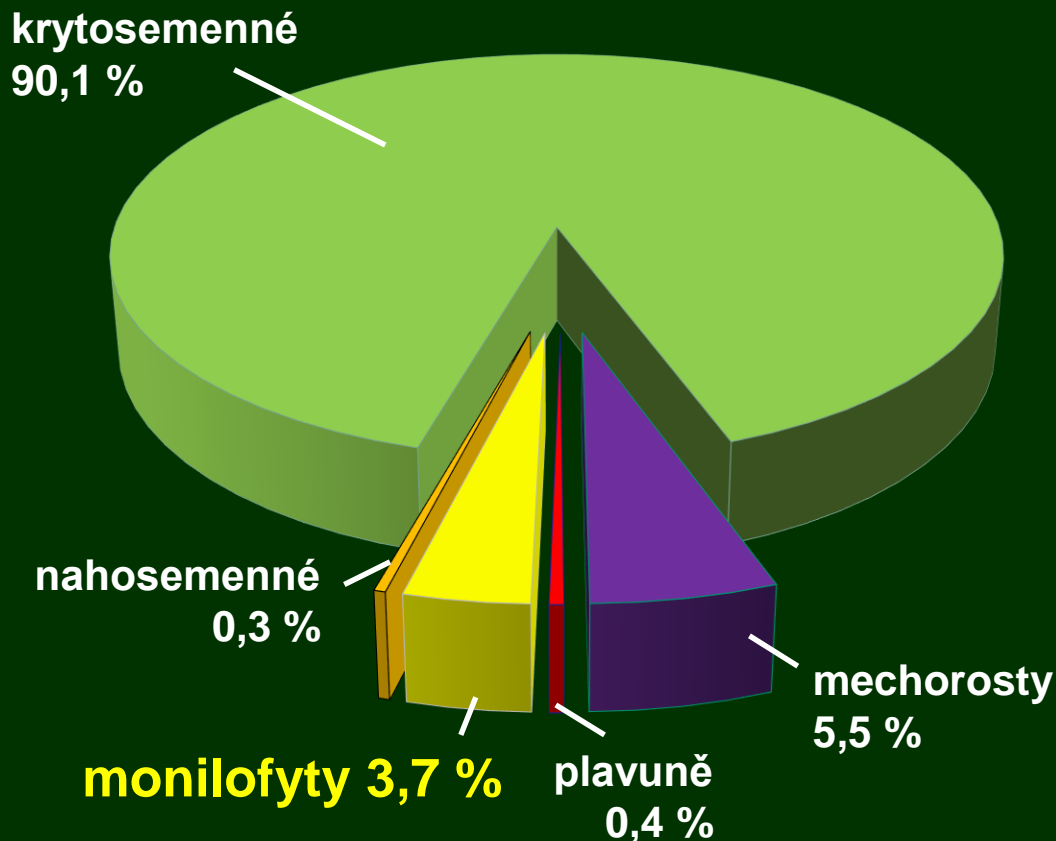
Oddělení *Monilophyta* = kaprad'orosty

má 5 tříd

1. *Psilotopsida* - prutníky
2. *Equisetopsida* - přesličky
3. *Marattiopsida*
4. *Polypodiopsida* – kapradiny
5. *Pteridospermopsida* – kaprad'osemenné (vymřelé)

Druhová diverzita monilofytů – v kontextu ostatních linií vyšších rostlin = 11 000 druhů (~ 3,7 %)

Podíl monilofytů na druhové diverzitě vyšších rostlin

Počty popsanych druhů

mechorosty	16 240
plavuně	1 260
monilofyty	11 000
nahosemenné	1 020
krytosemenné	268 600

1. třída *Psilotopsida*

Zelené výtrusné vytrvalé byliny, menších rozměrů, s tendencí k vidličnatému větvení

Mají obří genomy (jádra somatických buněk váží víc než 70 pg)

2 řády: *Psilotales* a *Ophioglossales*

1. řád *Psilotales* (prutníky)

whisk ferns

Zelené, suchozemské (epifytické nebo epilittické), bezkořenné, jen 2 rody: *Psilotum* (2 druhy) a *Tmesipteris* (10 druhů)

Psilotum nudum

(= *Psilotum triquetrum*)

- tropy a subtropy

- na skalách (= epiliticky)

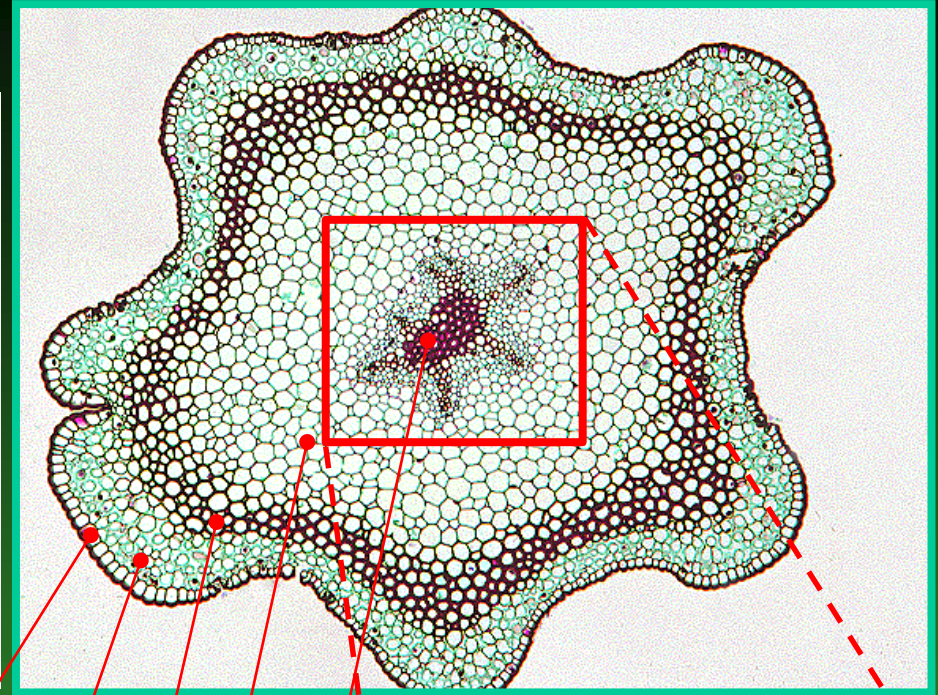
V Evropě nalezeno r. 1965 v J Španělsku, v provincii Cadiz

Nadzemní stonek - 20-30 cm (maximálně 1 m);
zelený, dichotomicky větvený, s drobnými listy a sporangii

Nadzemní stonek

- epidermis
- vnější { asimilující chlorenchym
- střední { zpevňující sklerenchym
- vnitřní { mohutná vrstva parenchymu
- kortex**
- aktinostélé

Podzemní stonek = rhizom (oddenek)

nahrazuje chybějící kořen
nemá chlorenchym
nemá sklerenchym
nemá listy
má rhizoidy
má mykorrhizu

K druhotné ztrátě kořenů došlo v důsledku epilitismu / epifytismu

Listy

- drobné
- jednoduché nebo vidličnatě rozvětvené
- bezžilné (enafily)
- střídavě postavené
- bez průduchů

Sporangia

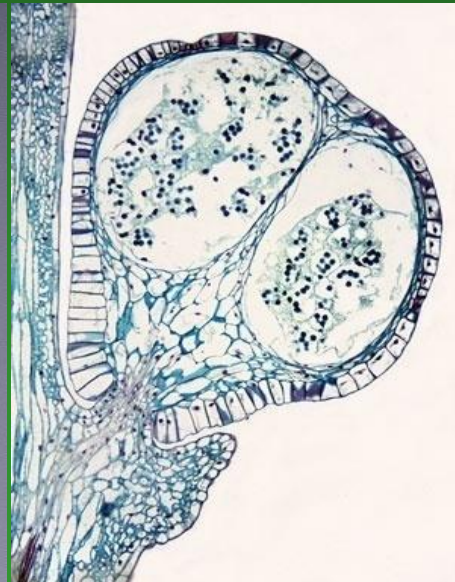
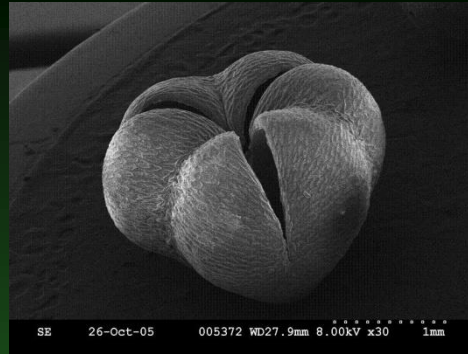
eusporangiátní

izosporická

v paždí vidličnatých listů

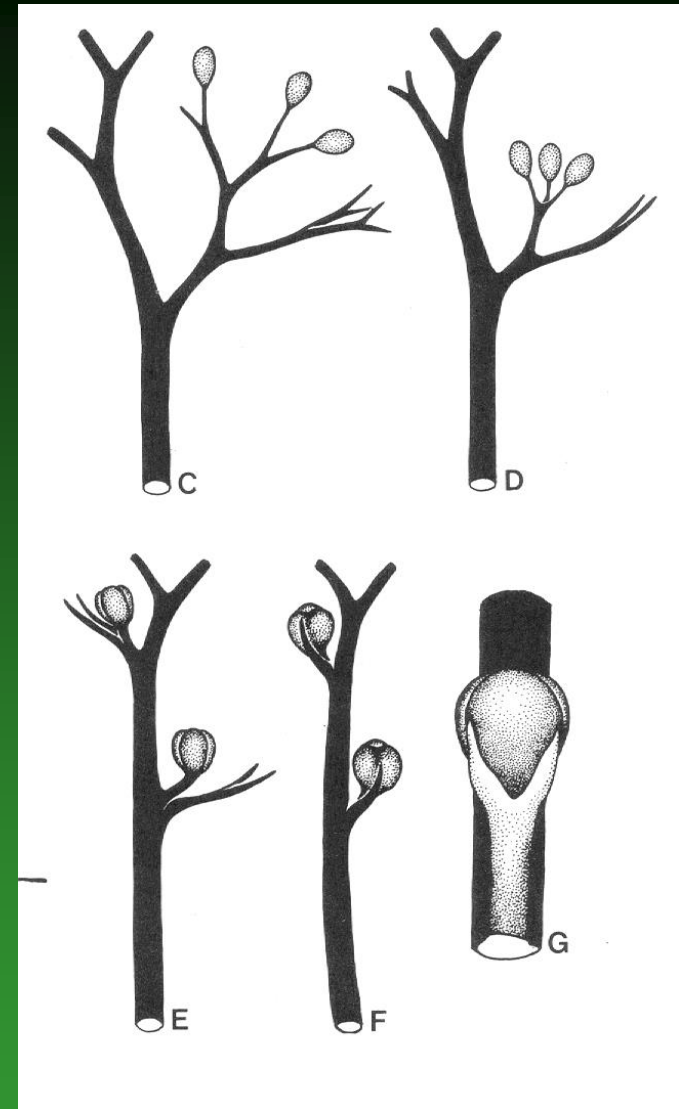
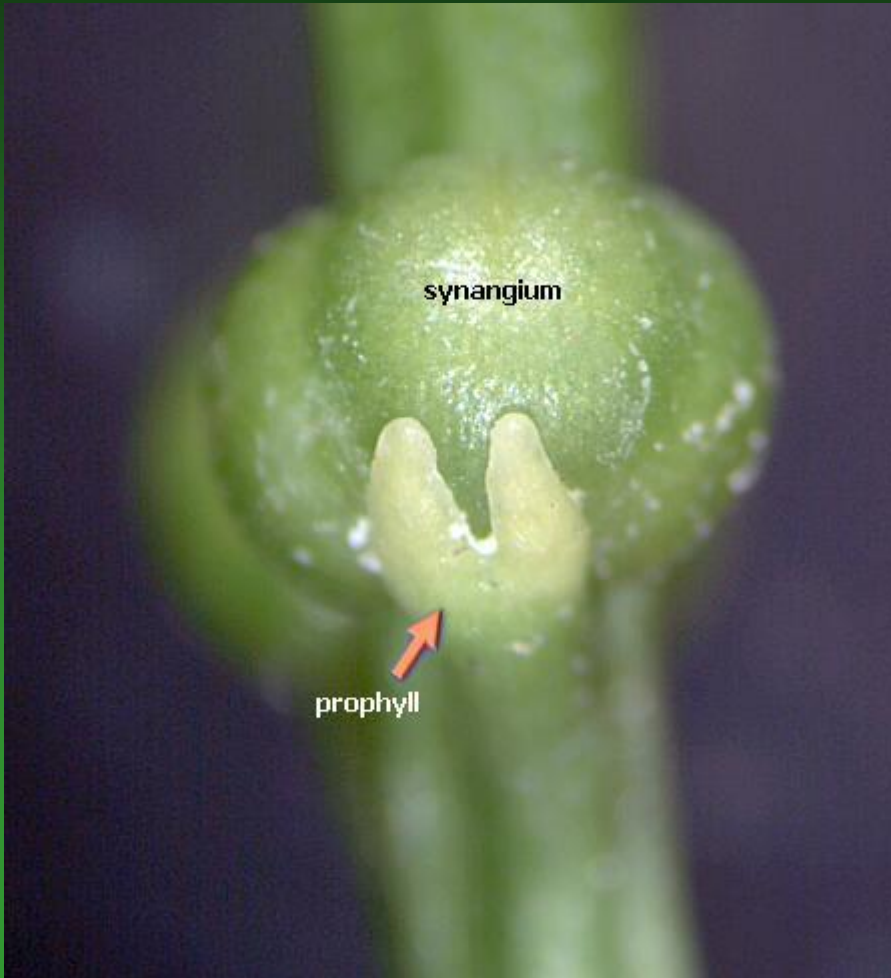
po třech srostlá v
synangia

každé ze 3 pouzder má
vlastní dehiscenci

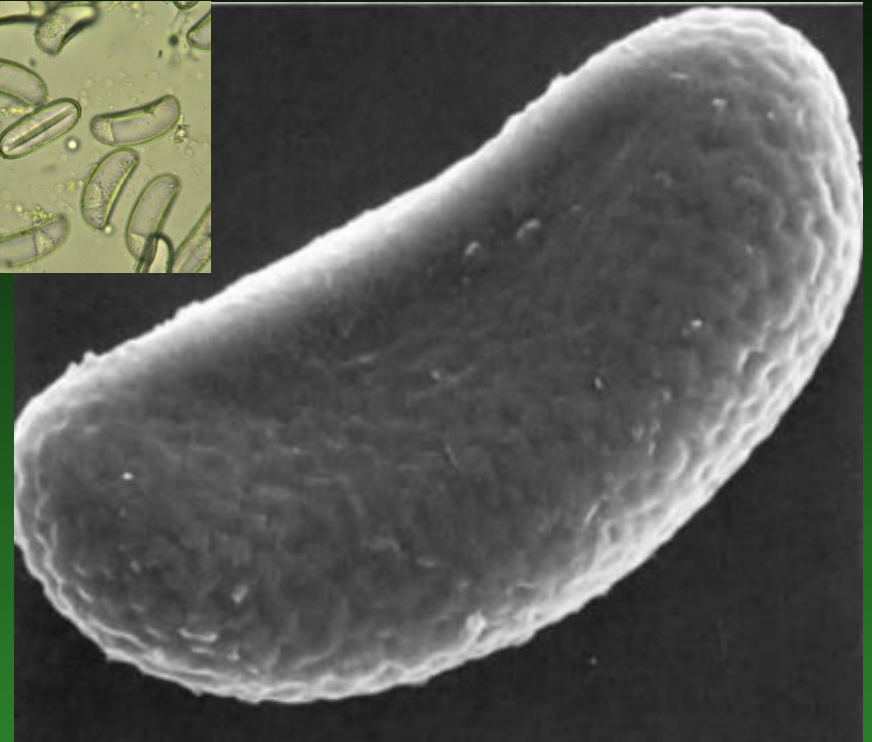

Hypotetická morfogeneze psilotofyt z trimerofyt podle telomové teorie

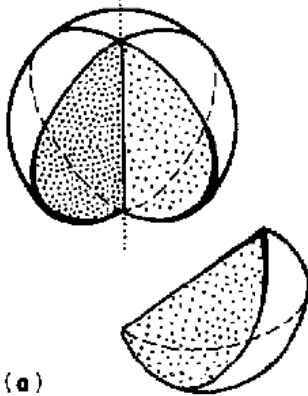

Spory
monoletní
fazolovitého tvaru
bez chlorofylu

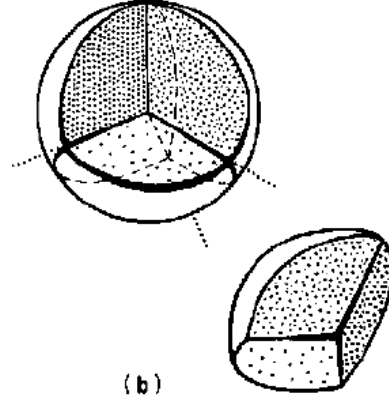

2 karyo-
2 cytokinéze

(a)

2 karyo-
1 cytokinéze

(b)

Figure 6.31 Diagrammatic representation of manner of formation of (a) monolete and (b) trilete spores.

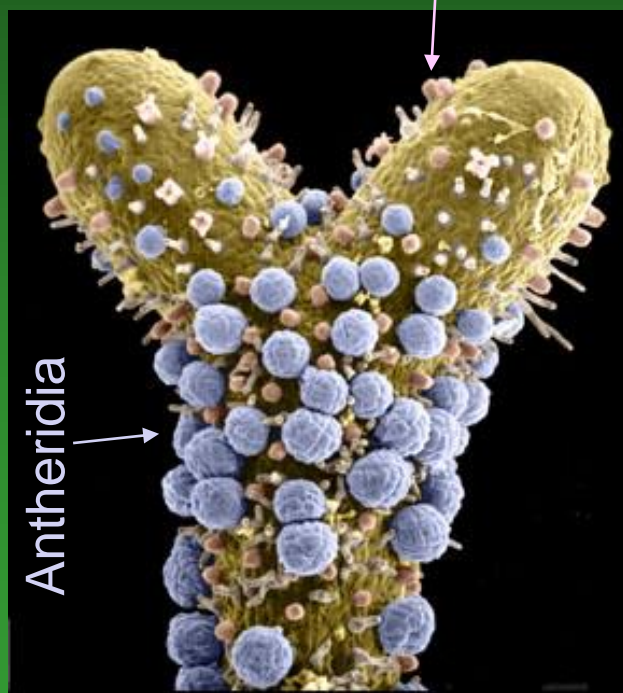
Vznikají také v tetrádách, ale v jiném prostorovém uspořádání, než spóry triletní

Většina kapradin má spóry fazolovité, menší část triletní

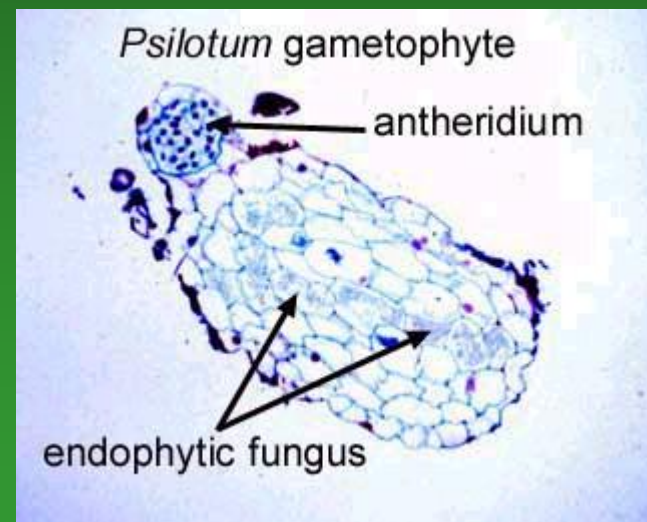
Gametofyt - podzemní,
nezelený, dlouhověký,
válcovitý nebo vidličnatý
2-10 cm,
s cévním svazkem

Archegonia

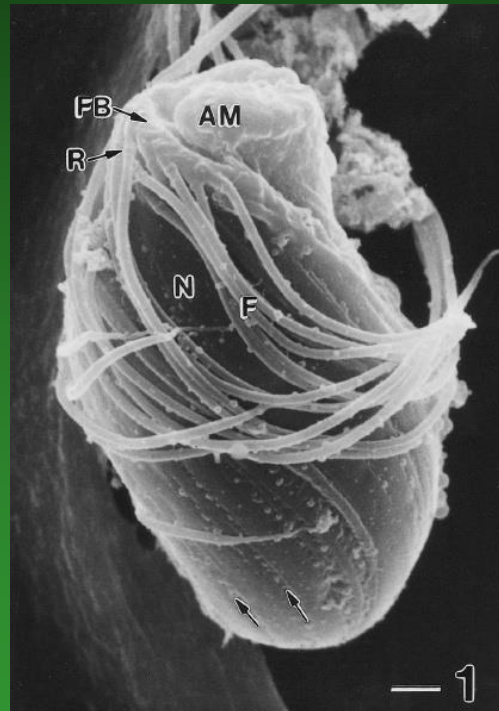
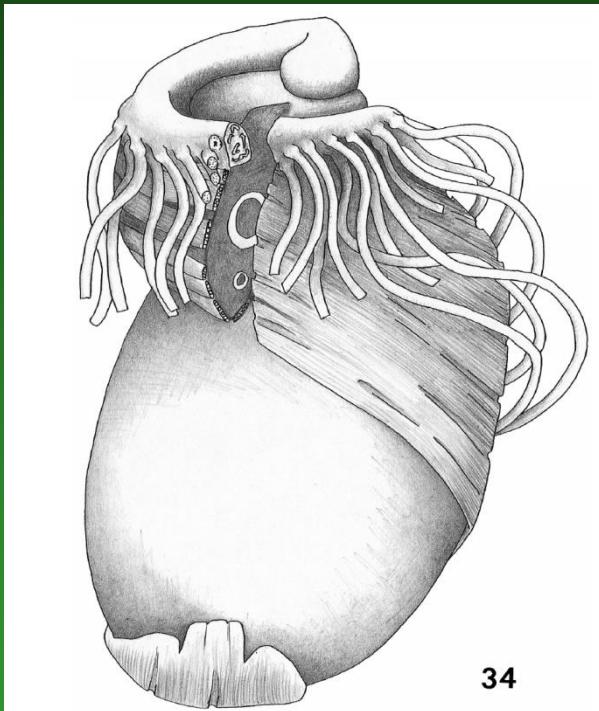
Má mykorrhizu,
roste na kmenech
stromových
kapradin, ve
štěrbínách skal
naplněných
humusem, či pod
zemí.

Spermatozoidy

– **polyciliární** (jako u šídlatek či přesliček) ~36 bičků

Gametofyt *Psilotum* pěstovaný
in vitro

Botanical Journal of the Linnean Society, 2017, 183, 509–514. With 2 figures.

Genomic gigantism in the whisk-fern family (Psilotaceae): *Tmesipteris obliqua* challenges record holder *Paris japonica*

ORIANE HIDALGO^{1*}, JAUME PELLICER^{1*}, MAARTEN J. M. CHRISTENHUSZ², HARALD SCHNEIDER^{3,4} and ILIA J. LEITCH^{1*}

Tmesipteris obliqua –

endemit vých. Austrálie

**největší genom mezi kapradinami
2C = 301,22 pg**

druhý největší mezi rostlinami
(mnohobuněčnými eukaryoty)

největší 2C = 304,46 pg
má *Paris japonica*

2. řád *Ophioglossales* moonworts

Sporofor

Trofofor

Drobného vzrůstu, nadzemní části (~ listy) dichotomicky rozdělené na:
plochou sterilní čepel (trofofor)
a fertlní sporofor hustě posetý sporangii. Pod zemí mají oddenek.

Ophioglossales 4/90 – od tropů po mírné pásmo

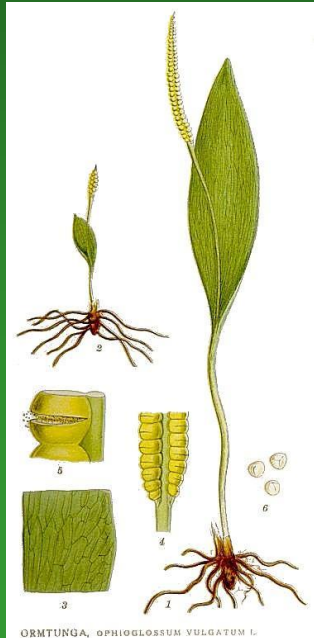

Rostou terestricky nebo epifytně

List u našich druhů jediný (u tropických jsou až 4).

častá je shoda v členění sterilní čepele a sporoforu

*Ophioglossum
nudicaule*
Ophioglossaceae
R. Hobdy

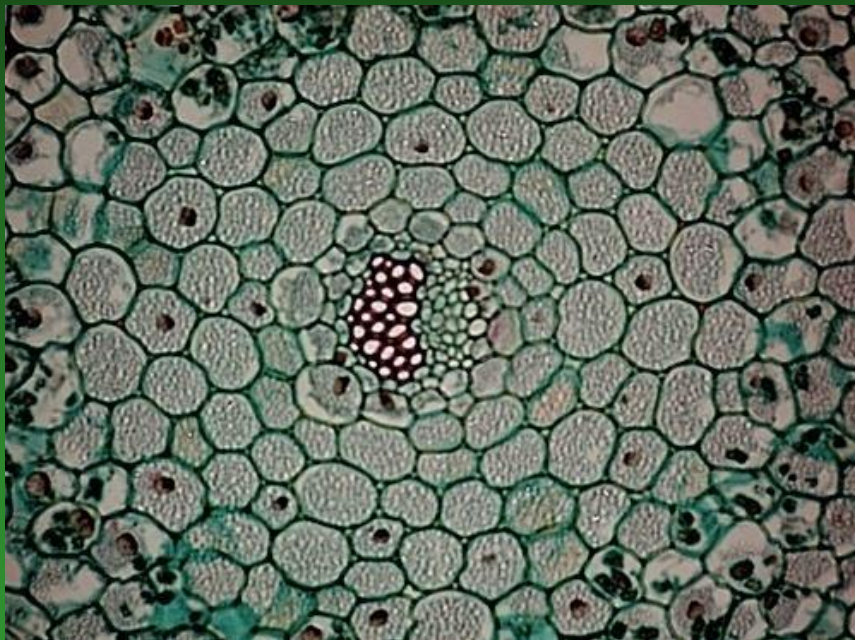
Oddenek našich druhů
hlízovitý nebo krátce plazivý

Kořeny
chudě vidličnatě větvené,
hladké bez rhizoidů

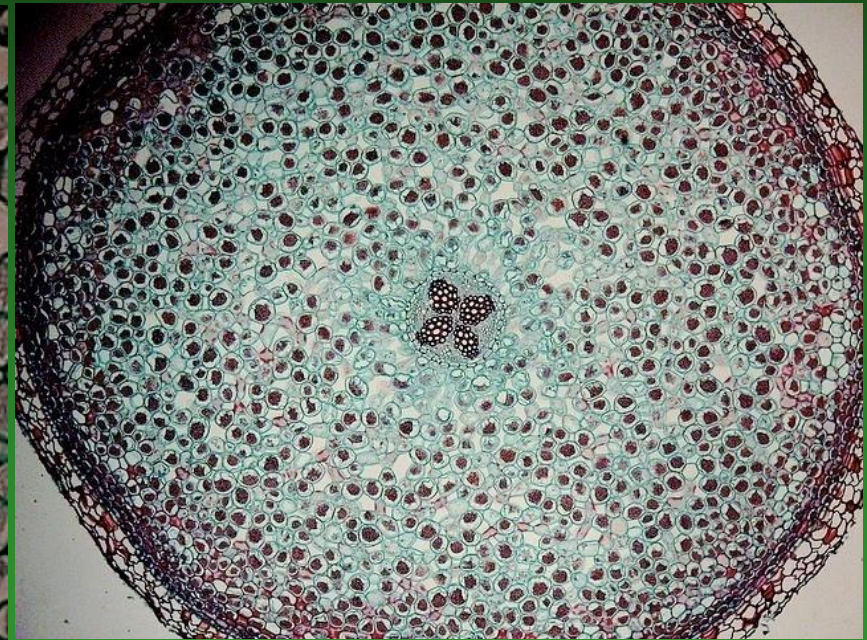

Mykorrhiza nahrazuje chybějící rhizoidy
(mykorrhizická vlákna = tmavé fialové tečky na snímcích)

Cévní svazek **v kořeni aktinostélé** – monoarchní (*Ophioglossum*)
nebo tetrarchní (*Botrychium*)

Ophioglossum - monoarchní cévní svazek

Botrychium - tetrarchní cévní svazek

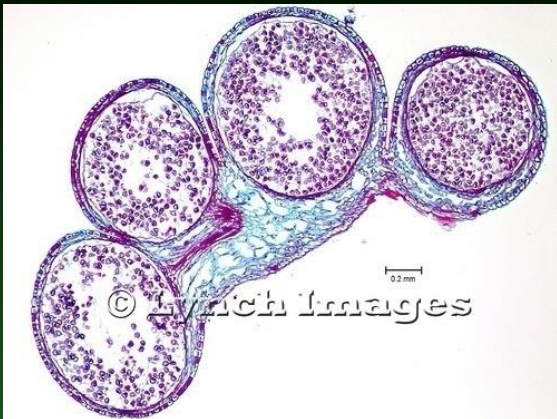

Sporangia -

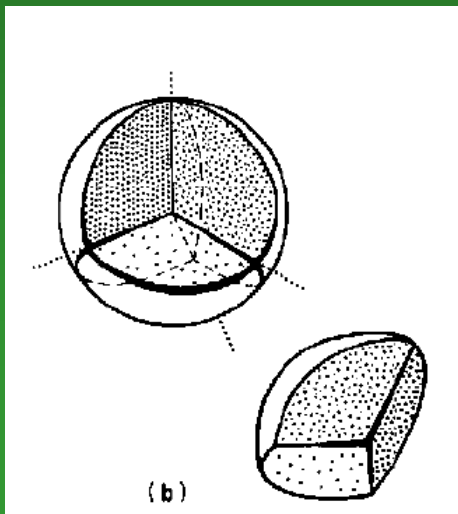
eusporangiátní, izosporická

Spóry -

triletní, bez chlorofylu

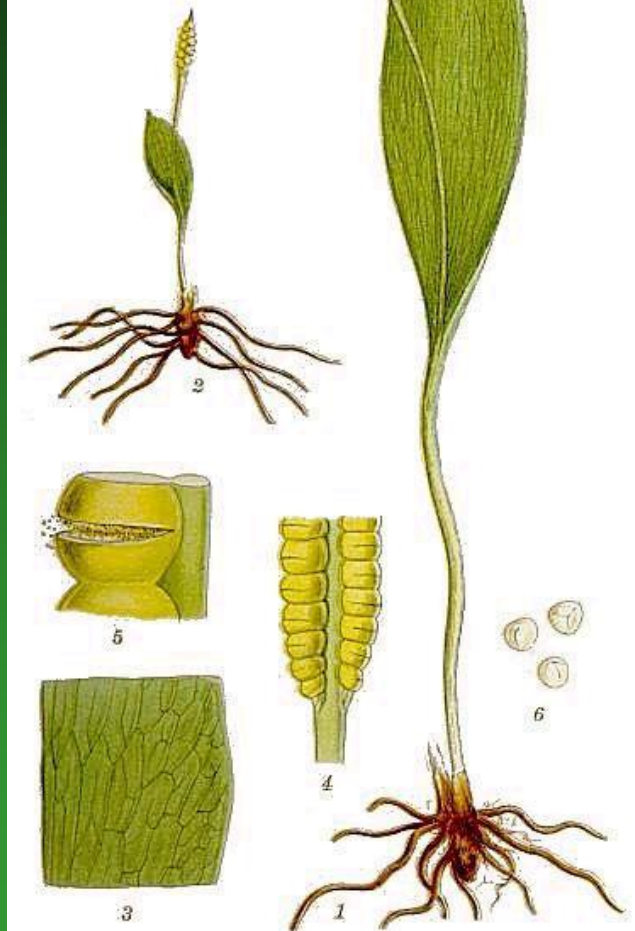
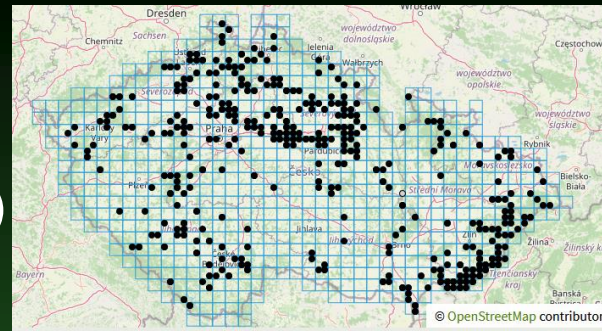
Meióza = 2 karyokinéze + 1 cytokinéze

rod *Ophioglossum*,

(ca 30 většinou tropických druhů)
u nás jediný, velmi vzácný druh
Ophioglossum vulgatum

Sterilní čepel celokrajná, často vejčité
kopinatá.

ORMTUNGA, OPHIOGLOSSUM VULGATUM L.

rod *Ophioglossum*,

Eusporangiátní sporangia ponořená do pletiva sporoforu ve 2 řadách.

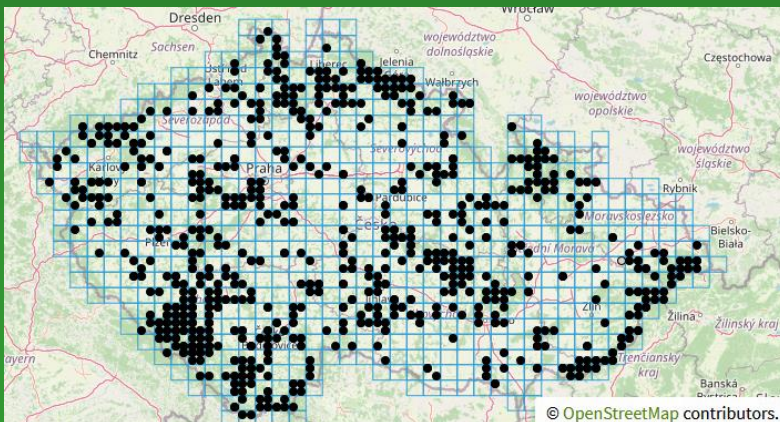

rod *Botrychium*

(ca 50 druhů po celém světě)
u nás vzácně 4 druhy relativně
nejhojněji *Botrychium lunaria*
sporangia pukají příčnou
štěrbinou

Sterilní čepel laločnatá, s
vidličnatou žilnatinou

Sporofor s přisedlými
výtrusnicemi zpeřený.

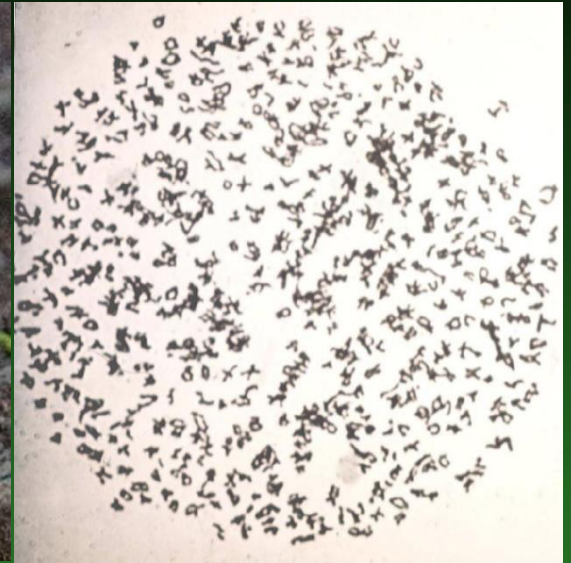

Rekordní počty chromosomů

Ophioglossaceae mají vysoké počty chromosomů –

Ophioglossum reticulatum má dosud největší zjištěný počet chromosomů na světě
 $2n = \text{ca } 1440$

(nejmenší počty - 4 dosahují americký *Haplopappus gracilis* z čeledi *Asteraceae*, tráva *Zingiber biebersteiniana*, *Viola modesta* ....)

2. třída *Equisetopsida* (přesličky)

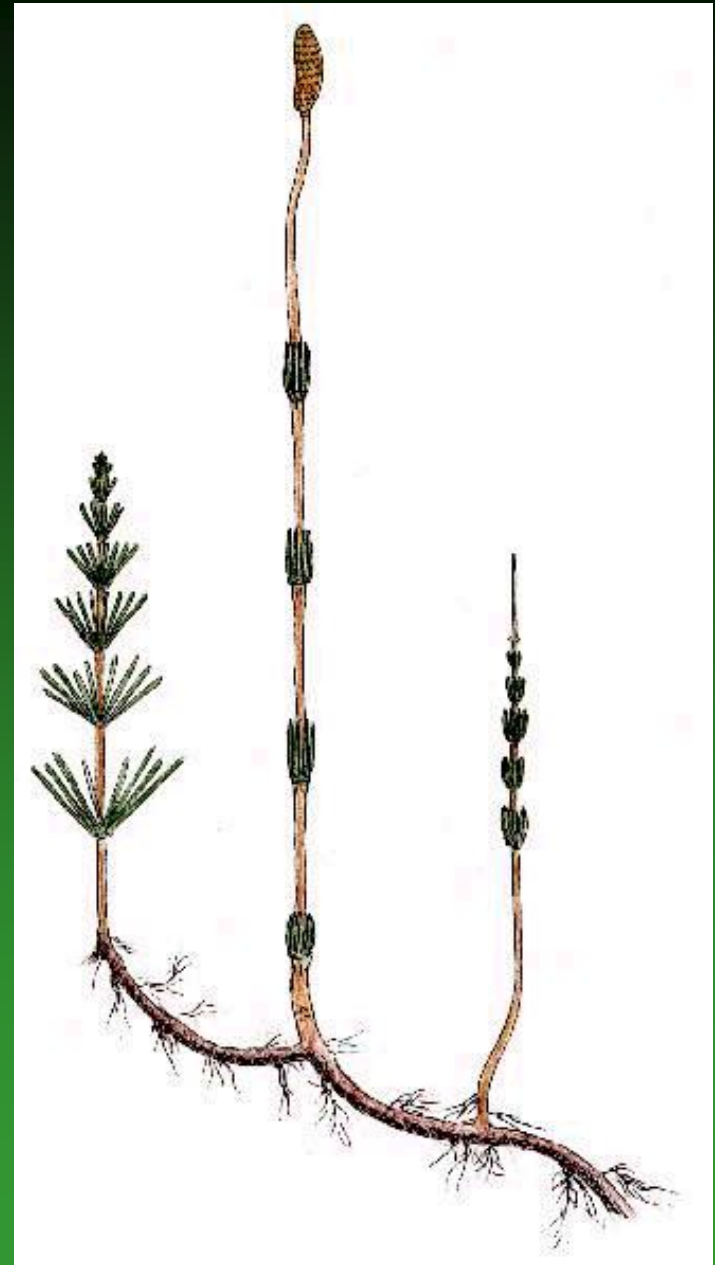
horsetails

Podzemní orgány – oddenek s kořeny

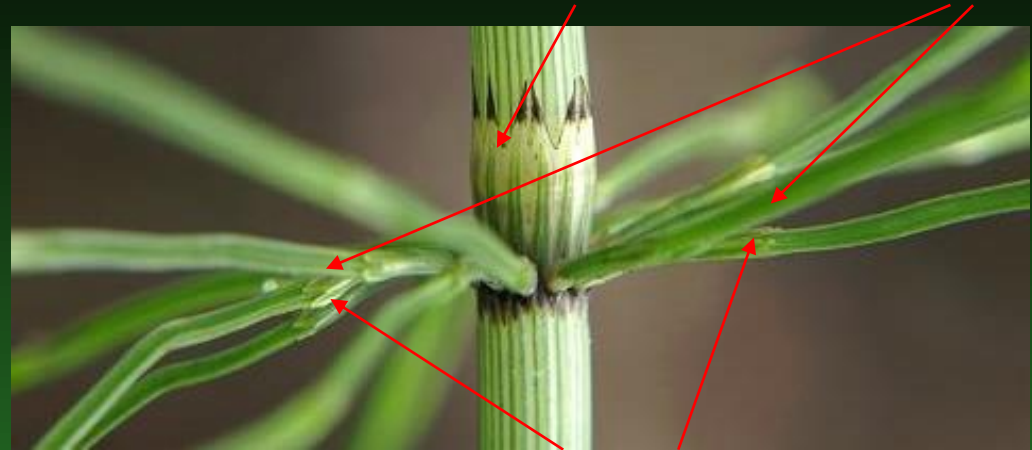
adventivní, vyrůstají na oddenku

Listy – u recentních
drobné a jednožilné

Bočně srůstají v zoubkovaný límeček nad přeslenem větví

Jsou i na bočních větvích

Vznikly redukcí vícežilných listů
fosilních přesliček

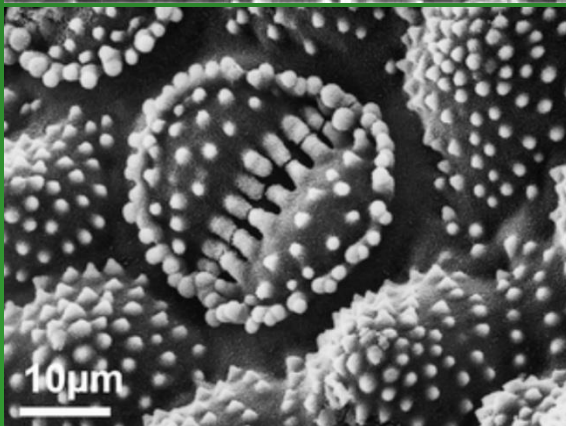
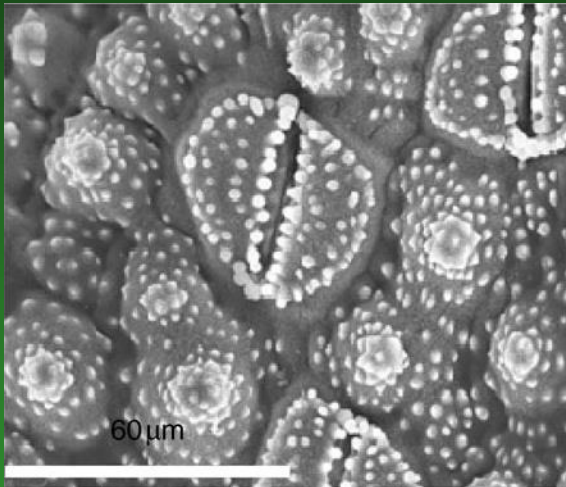
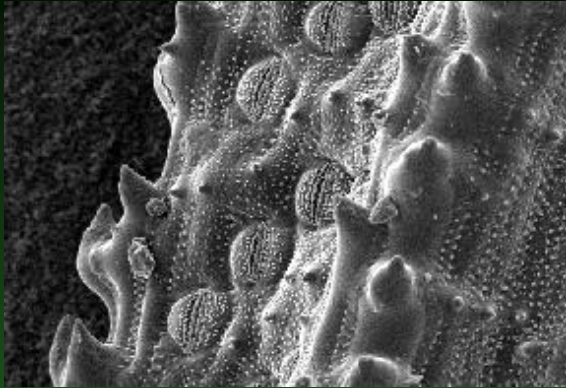

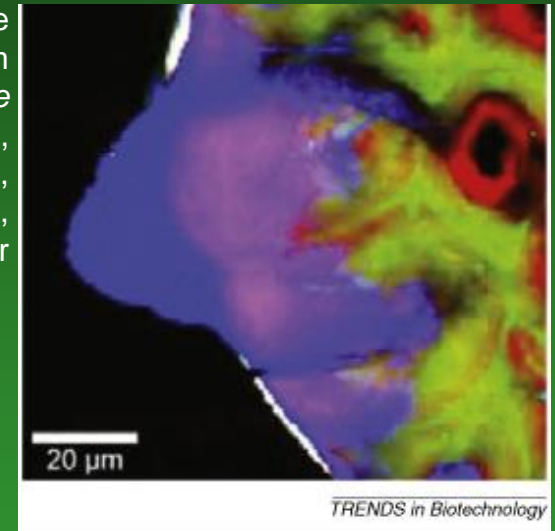
Epidermis - silně inkrustovaná SiO_2 .

Hroty křemičitých tělísek vyčnívají nad epidermis, která je proto drsná = ochrana proti herbivorům

Popelem přesliček bohatým na křemičitá tělíska se čistilo nádobí a leštily se kovové předměty

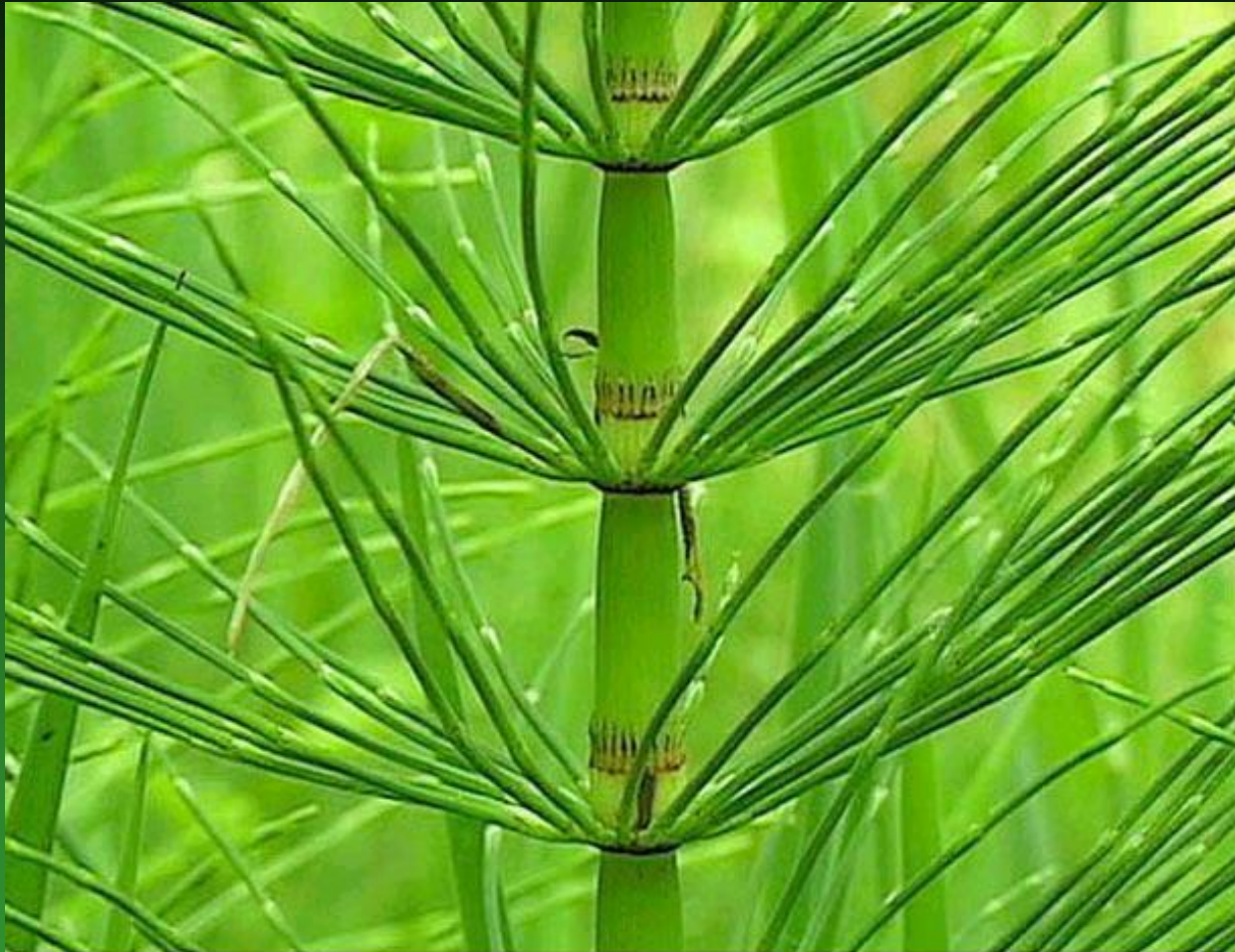

Konfokální Ramanova mikroskopie
příčný řez křemičtým tělískem
Equisetum hyemale
blue = silica,
green = pectin,
red = cellulose,
white = cuticular layer

Přesličky = jediné rostliny, pro které je křemík nezbytnou, nikoli jen prospěšnou, živinou

Stonek článkovaný, přeslenitě větvený, podélně rýhovaný

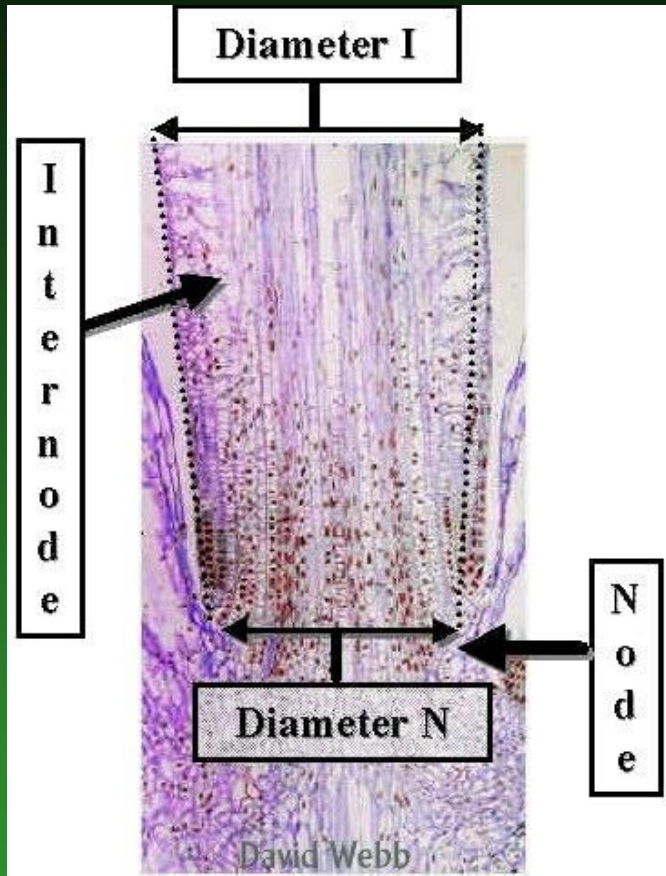

(C) 1999 Dr. Heather Poe. All Rights Reserved. P.O. Box 509, Redmond, WA. 98073
Digital photographs were either taken near Bear Creek or of species observed near Bear Creek.

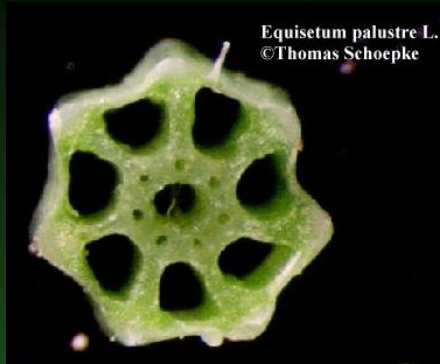

V nodech interkalární meristém

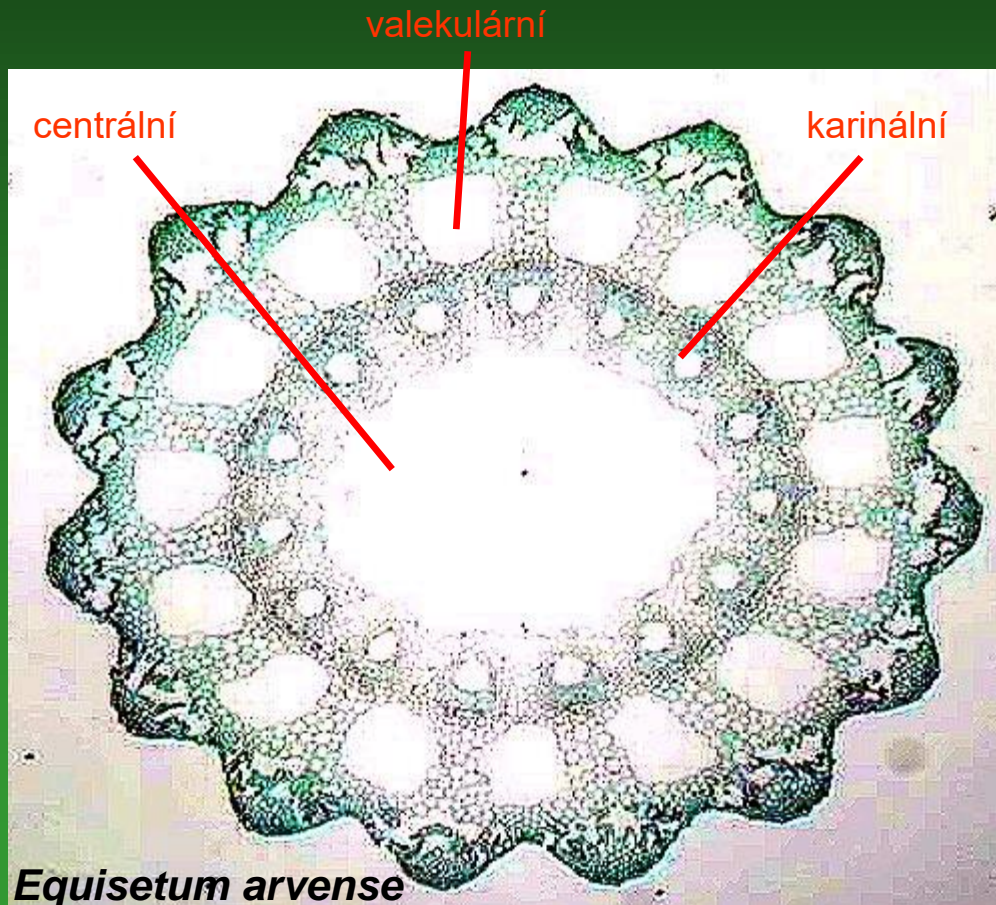

Zajišťující prodlužování stonku

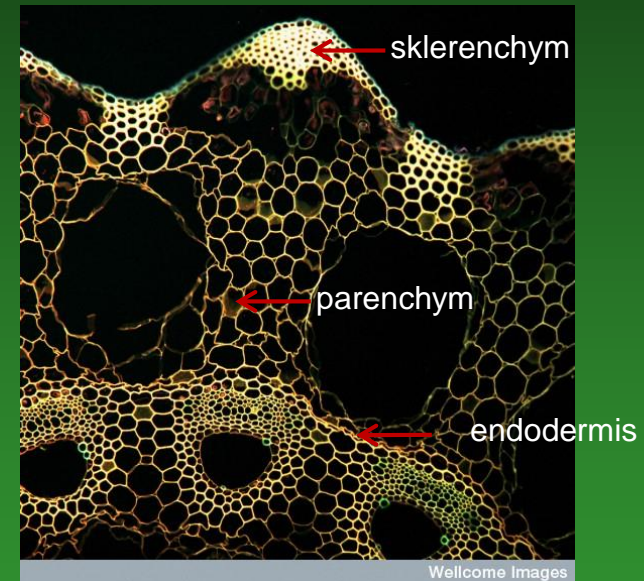
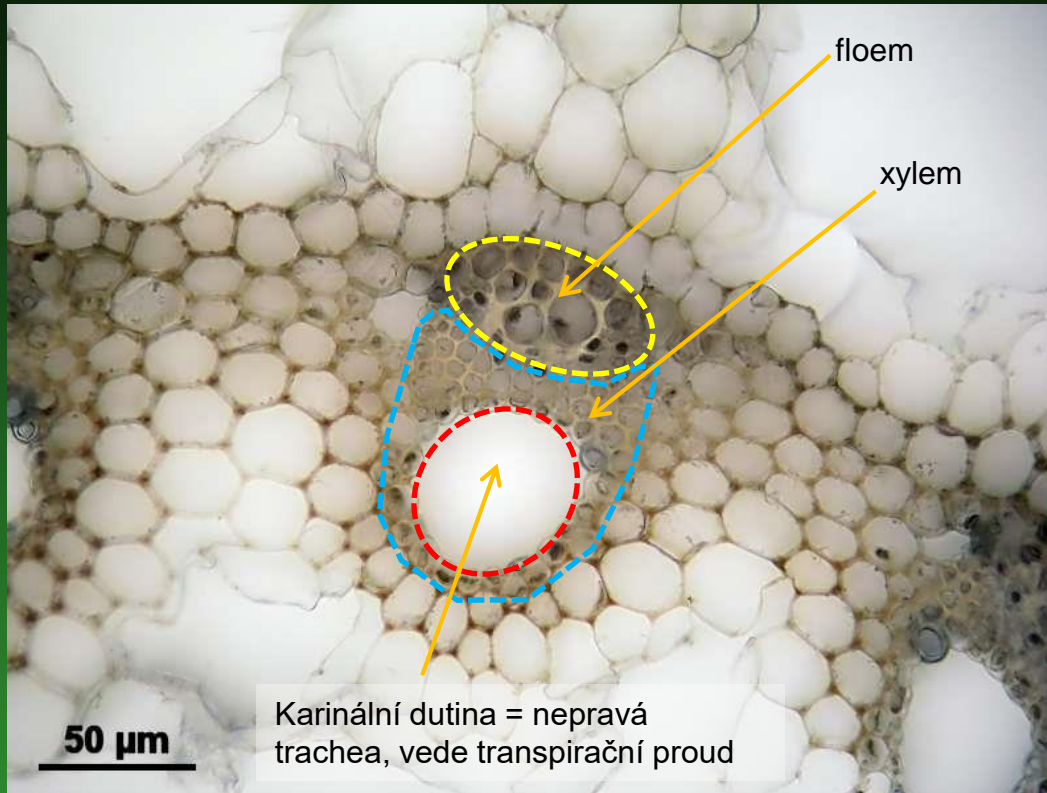
Rýhy (= valemulae) se střídají s žebry
(= carinae)

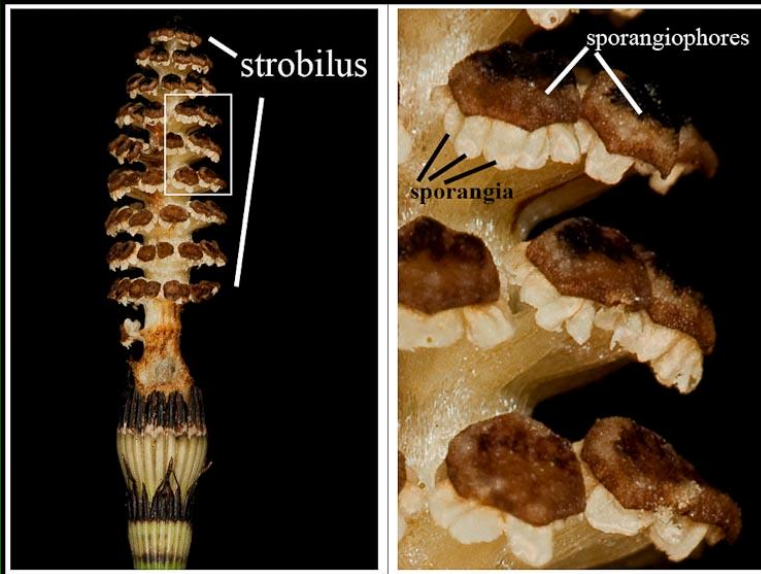
Uvnitř stonku 3 typy dutin zlepšujících
konstrukční pevnost a rozvod CO₂

Vodivá pletiva – arthrostélé s „trachejemi“ (= dutinami karinálními)

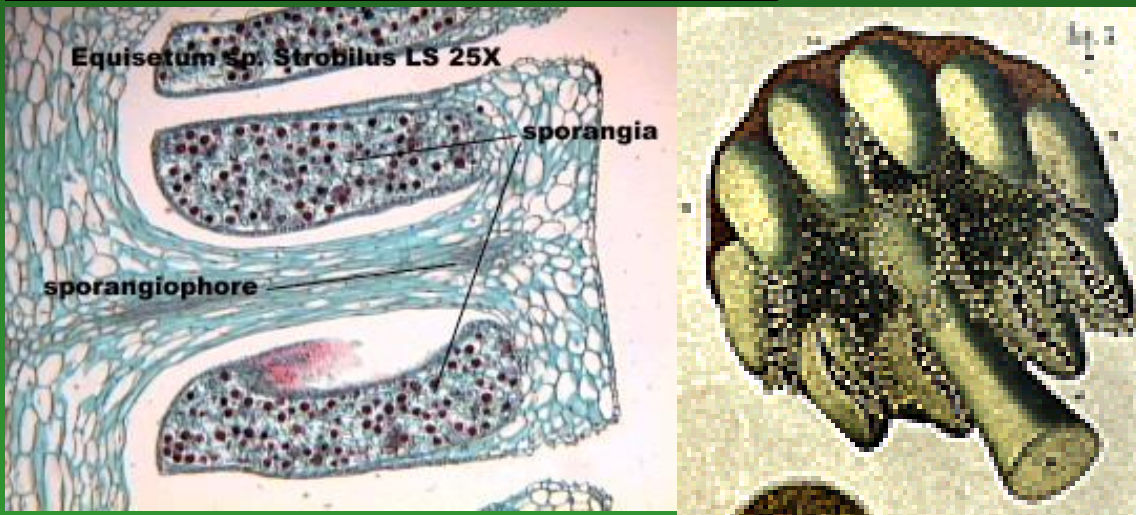

Sporangia

anatropní (= vrchol sporangia směřuje k bázi jeho zahnuté stopky nebo k bázi stopky sporofylu),

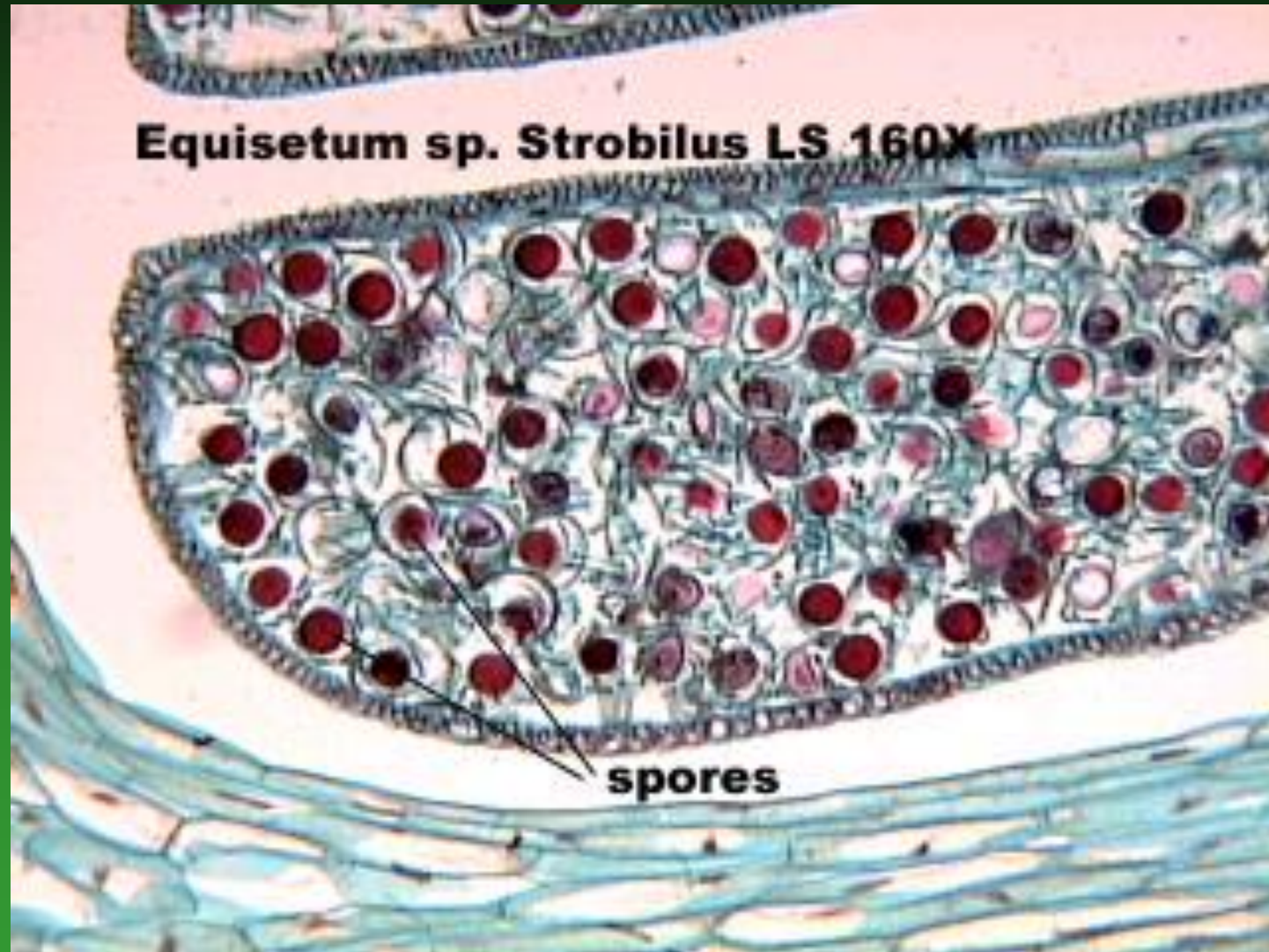
Sporofyl

„deštníkového“ tvaru
- sporangiofor

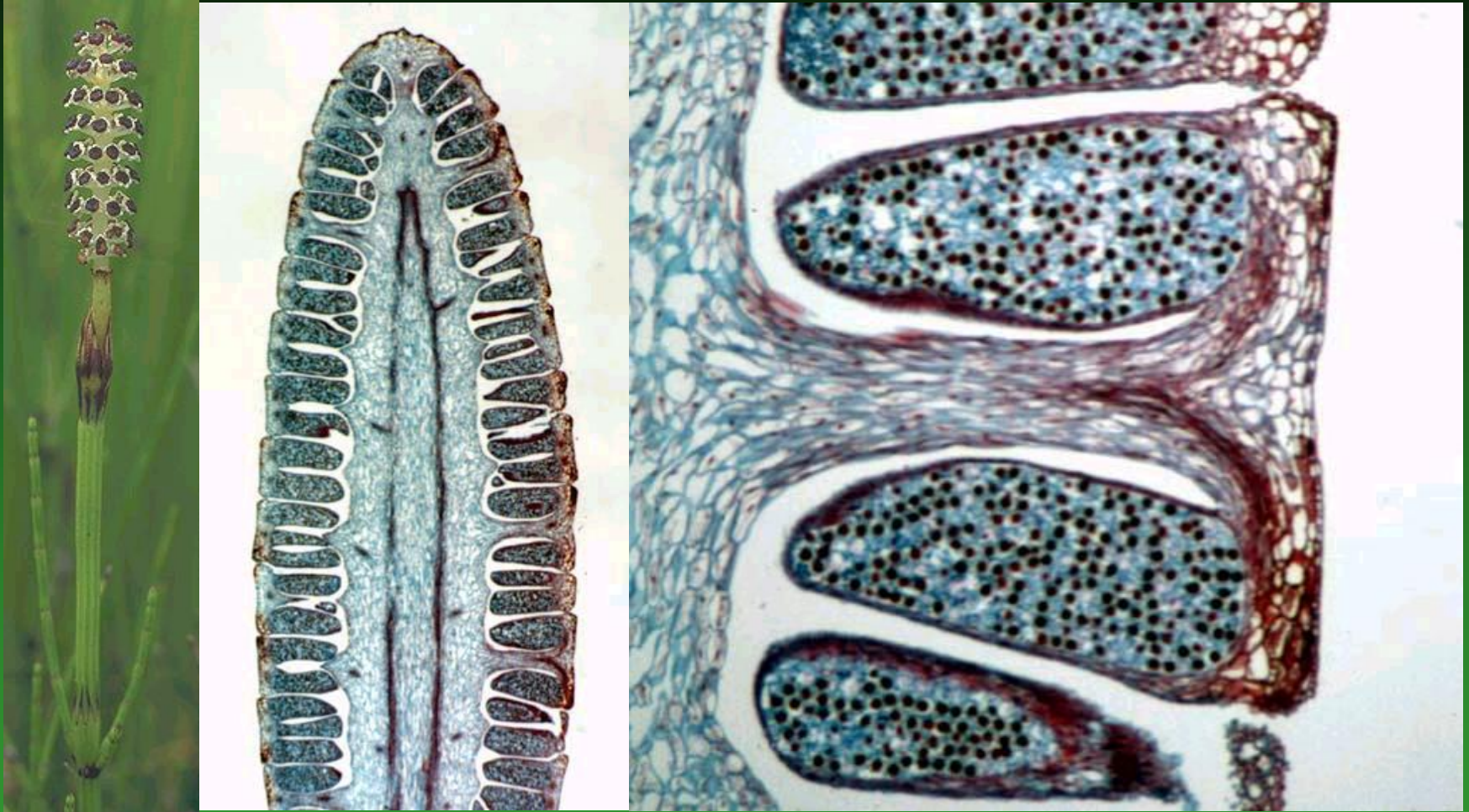

Spóry tvarově stejné, mohou tvořit jednopohlavná i oboupohlavná protalia

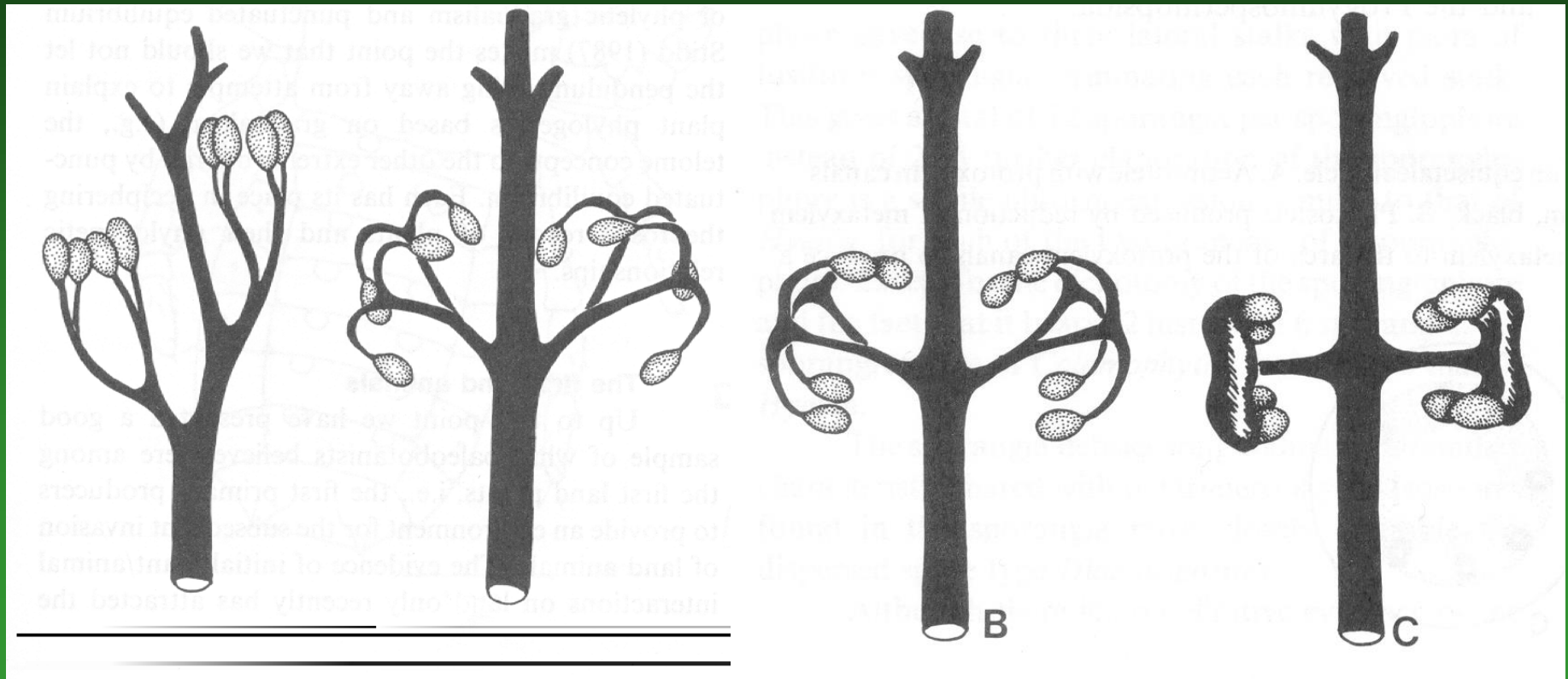

Sporofyly - v terminálních strobilech

Odvození tvary sporofylů přesliček od ryniofyt

Fosilní záznam

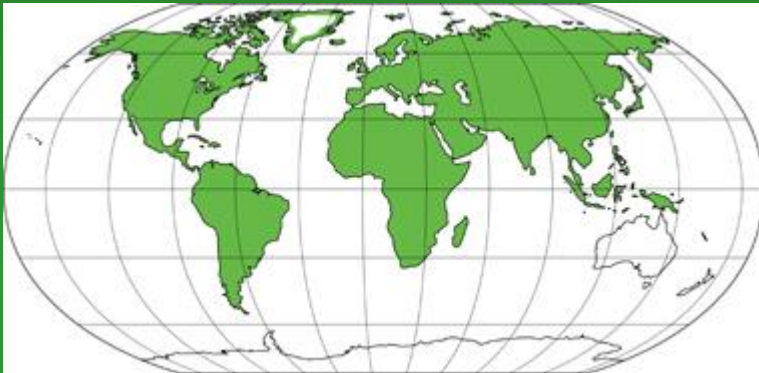
devon – vznik (400-360 mya)

karbon – největší rozmach
diverzity (360-300 mya)

perm (sucho) – ústup (300-250
mya)

zrychluje se dál během druhohor
(250-65 mya)

recentně – 15 druhů v jediném,
kosmopolitně rozšířeném rodu
Equisetum

třída *Equisetopsida* (přesličky)

má v naší přednášce dva řády:

1. Calamitales
2. Equisetales

řád *Calamitales*

Stromovité přesličky z karbonu až permu
až 20 m vys., kmen u báze až 1 m

kmen krytý „kůrou“ (strukturou podobný
dnešním stromovým bambusům)

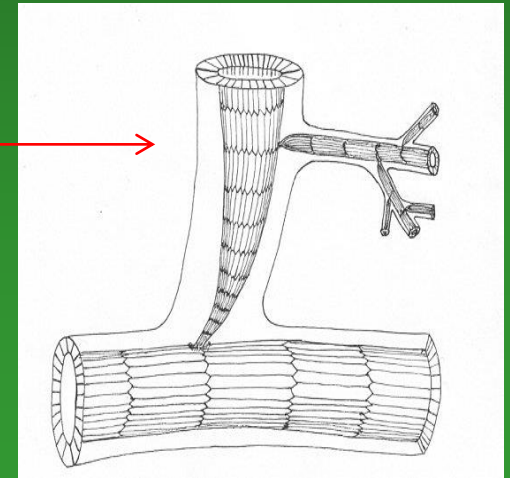
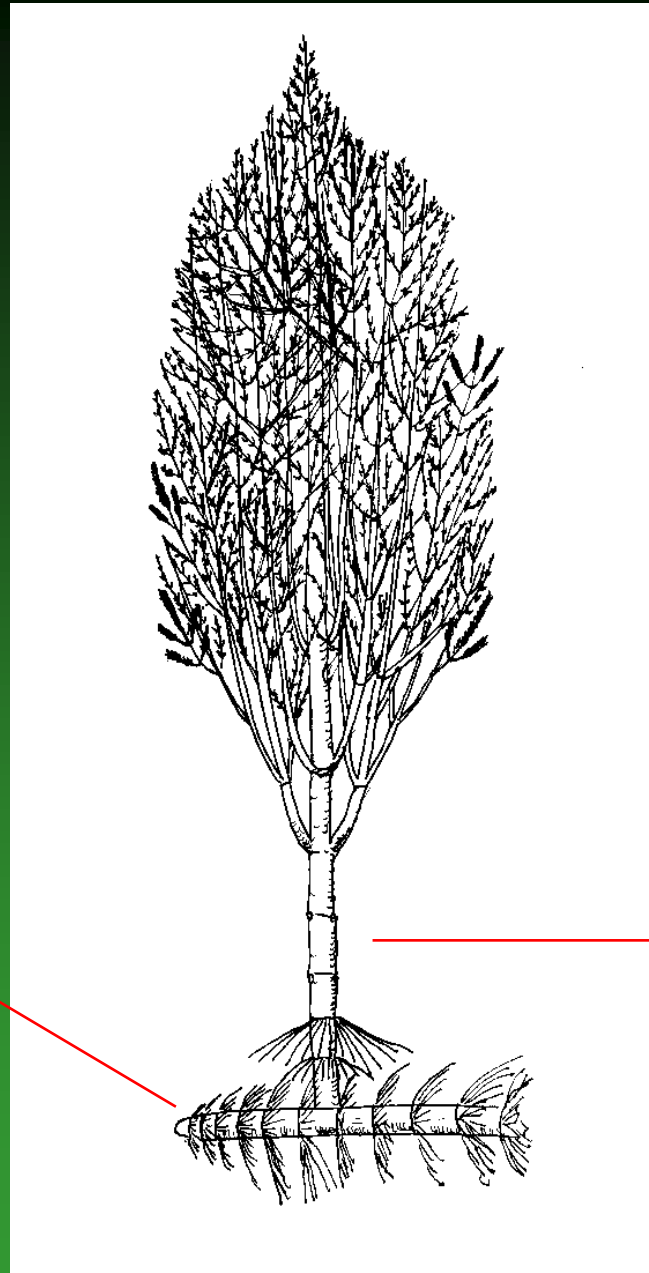
Calamites

řád *Calamitales*

pod zemí systém oddenků
= klonální stromy (lesy)

řád *Equisetales*

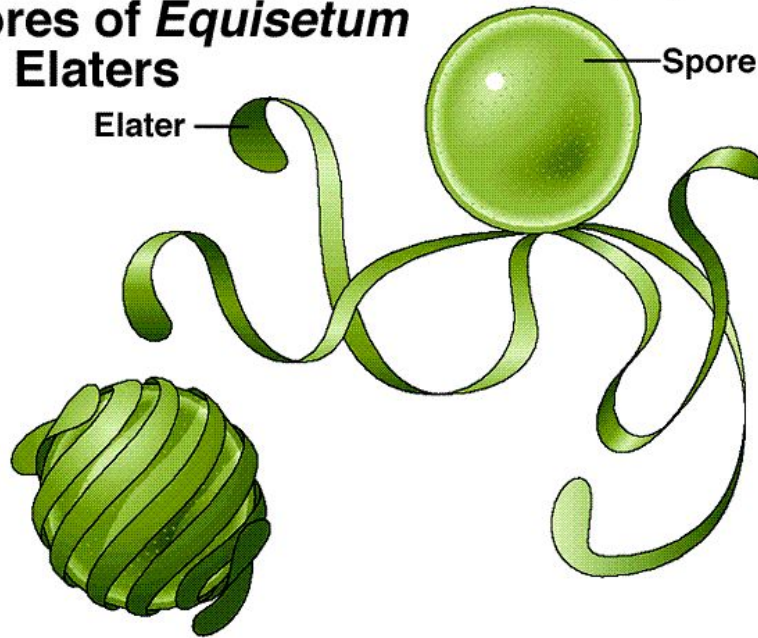
- recentně byliny několik dm až m vysoké, mají velmi uniformní stavbu těla
- jediný rod s cca 15 druhy

Randy Moore, Dennis Clark, and Darrell Vodopich, Botany Visual Resource Library © 1998 The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.

Spores of *Equisetum* and *Elaters*

Spory - kulovité,

zelené (s chlorofylem) – klíčí na světle
vnější obal tvoří 4 páskovité vychlípeniny
- (pseudo)elater, = haptery

haptery se hygroskopicky pohybují = tím
vytvářejí shluky

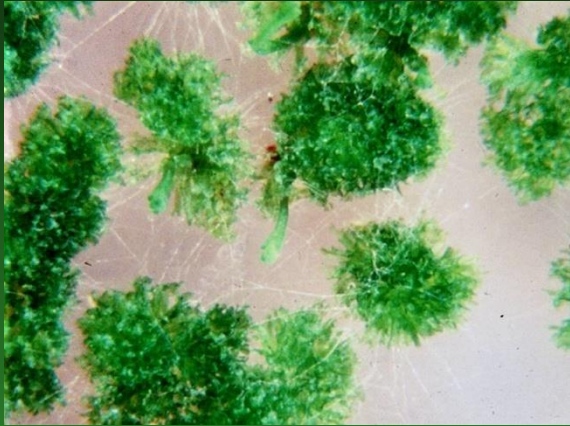
větrém se šíří celé shluky

živé ~1 týden

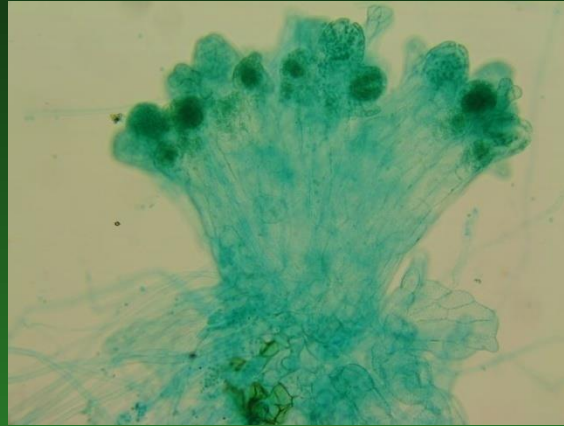

Gametofyt (prothalamium) nadzemní, zelený, většinou jednopohlavný (pohlaví indukováno hormonálně)

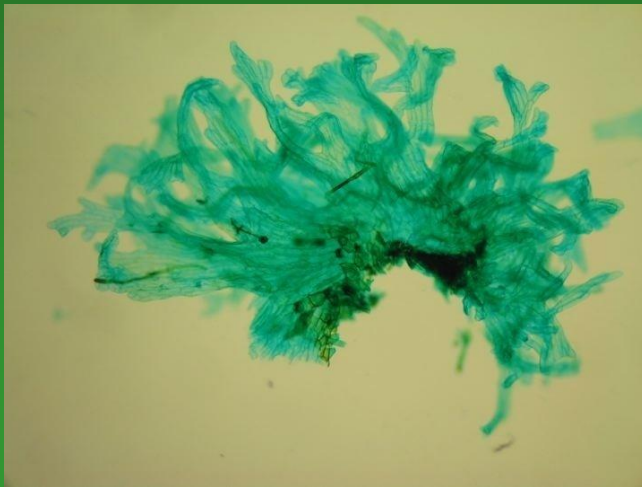
prothalia přesliček

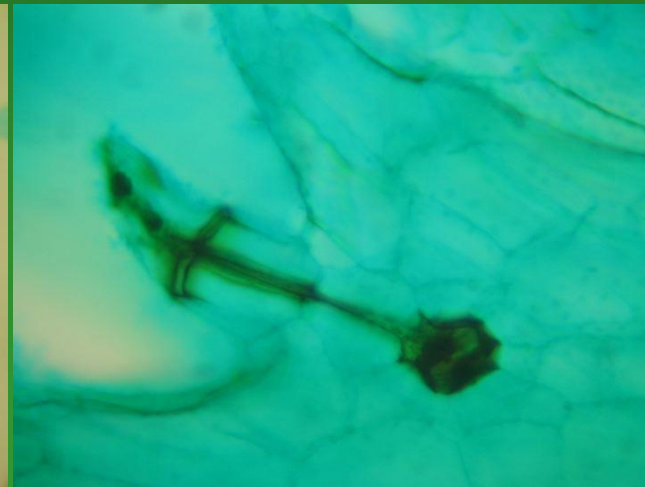
prothalamium s antheridii

antheridium

prothalamium s archegonii

archegonium

mladý sporofyt přesličky

Spermatozoidy polyciliální (50–80 bičíků)

Equisetum arvense - přeslička rolní

Z oddenku vyrůstá nejprve jarní nevětvená nezelená fertilní lodyha se sporofyly (ta po vyprášení uhyne) po té vyrazí z oddenku letní zelená sterilní lodyha.

Foto: Ame Anderberg

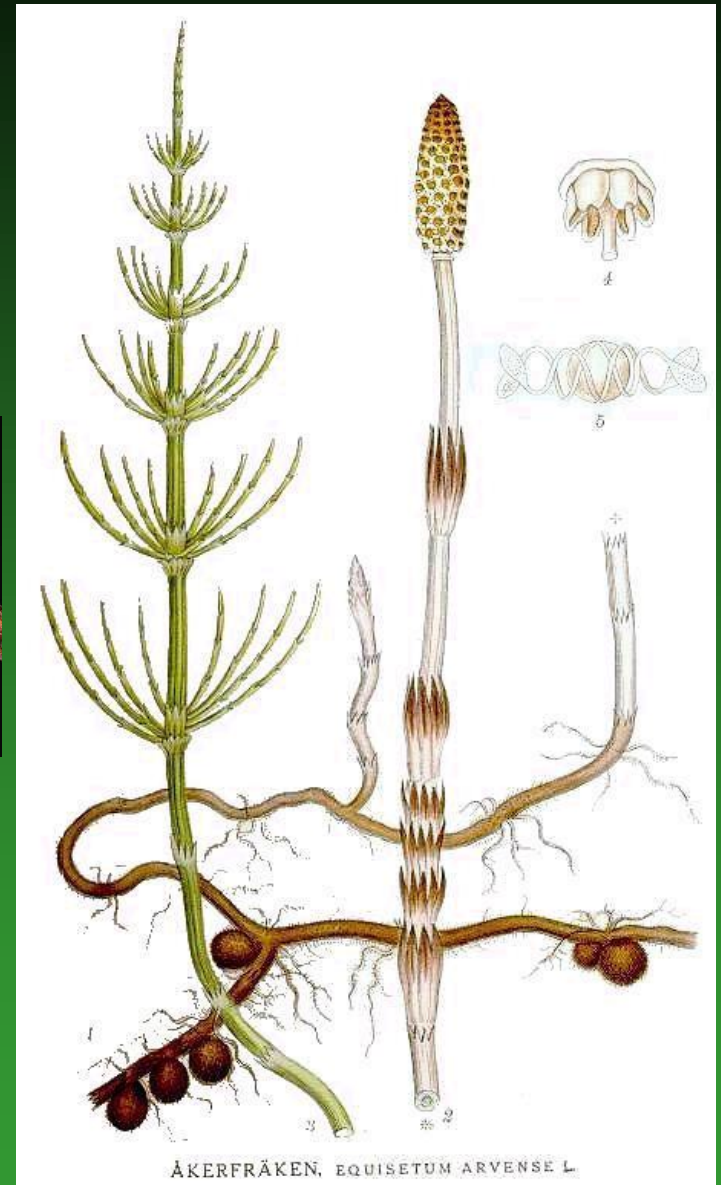
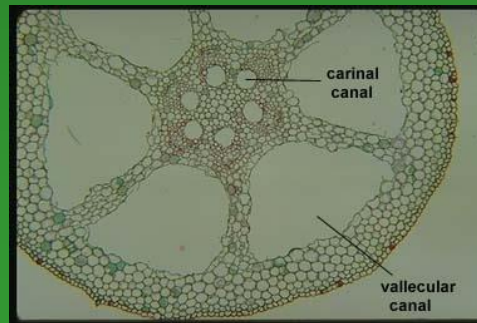

Equisetum arvense - přeslička rolní

oddenek akumuluje ve ztluštělých bočních
článcích zásobní látky pro heterotrofní
výživu jarních lodyh; tyto hlízky někdy
vyrývány a požívány prasaty

Řez oddenkem

Equisetum arvense - přeslička rolní

roste na loukách,
podél komunikací

i jako plevel na
polích

Letní lodyhy se
sbírají jako léčivka

Equisetum palustre – přeslička bahenní

Po dozrání výtrusnic jarní lodyha neodumírá, ale zezelená a stává se letním asimilačním typem. Obsahuje jedovatý piperidinový alkaloid palustrin, jehož účinek se neruší sušením. Roste na vlhčích loukách.

Equisetum sylvaticum - přeslička lesní

Také u ní po dozrání výtrusnic jarní lodyha neodumírá, ale mění se na zelenou letní. Na rozdíl od přesličky bahenní má **boční větve** tenčí a **vícenásobně větvené**. Roste ve světlejších a vlhčích jehličnatých lesích a na jejich okrajích.

Foto: Arne Anderberg

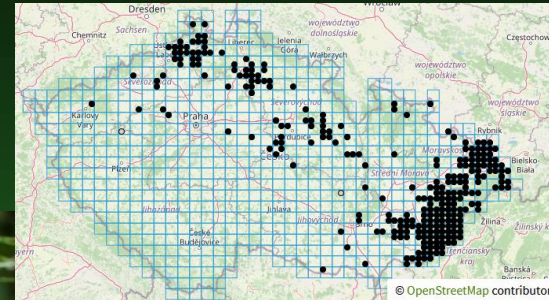
Největší zástupce současných přesliček najdeme v pralesích severním Chile – *Equisetum giganteum* – 5–13 m vysoká.

U nás je největším druhem až 2 m vysoká
Equisetum telmateia

3. třída *Marattiopsida*

recentní i fosilní byliny i stromy s obrovskými listy
(110 druhů v tropech celého Světa)

Listy

- vícekrát zpeřené nebo dlanitě složené, vzácně i jednoduché,
- až 6 m dlouhé
- ve spirále na vrcholu kmene

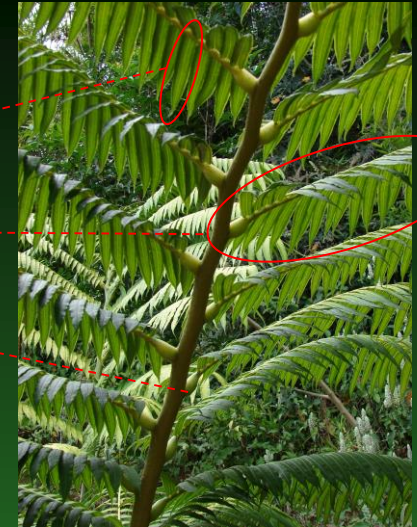
Příklad 2x zpeřeného listu

Úkrojek 2. řádu

Úkrojek 1. řádu

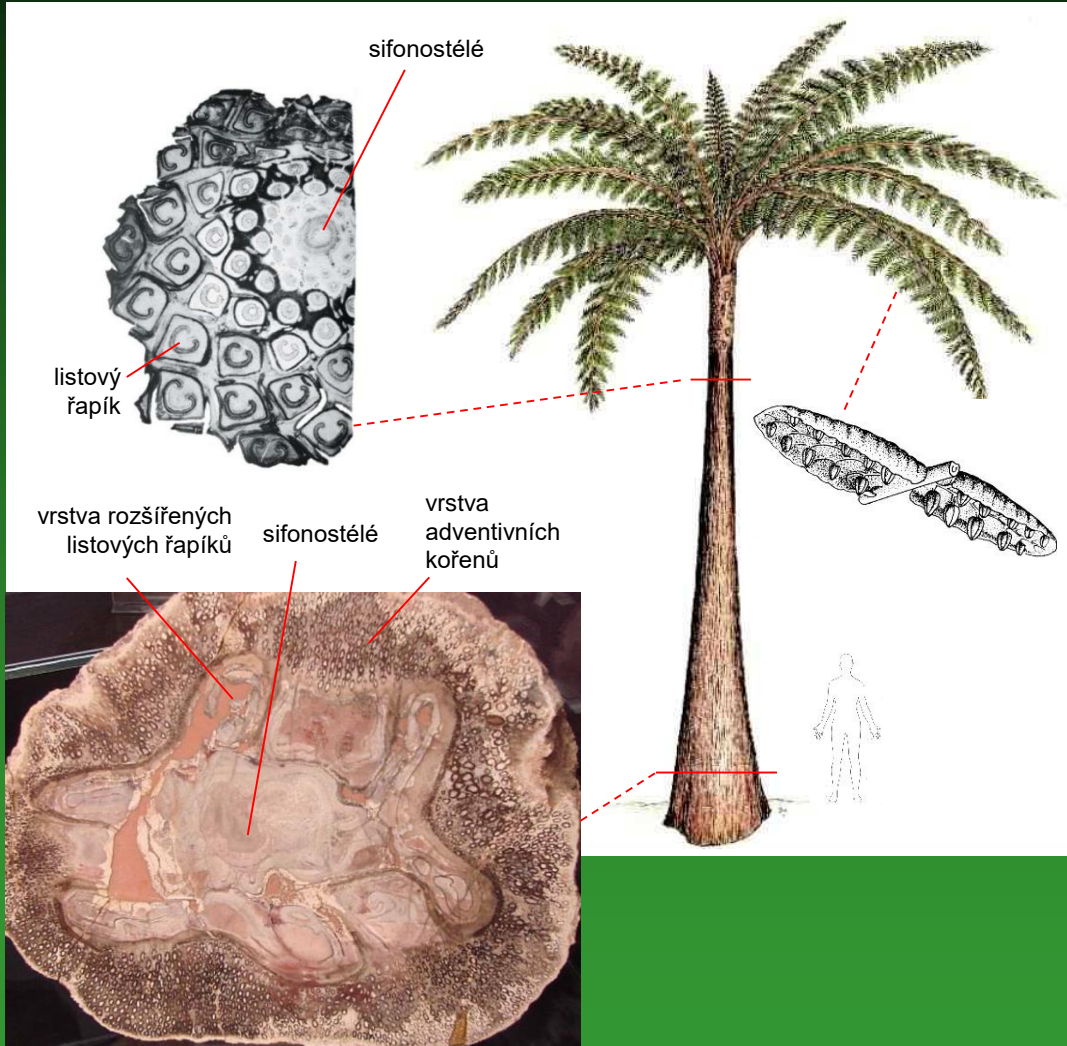
vřeteno

řapík

Karbonský *Psaronius* měl pseudokmen = svazek mohutných řapíků
obrostlý adventivními kořeny

Mladé
listy
cincinálně
svinuté

Řapíky – dlouhé, škrobnaté

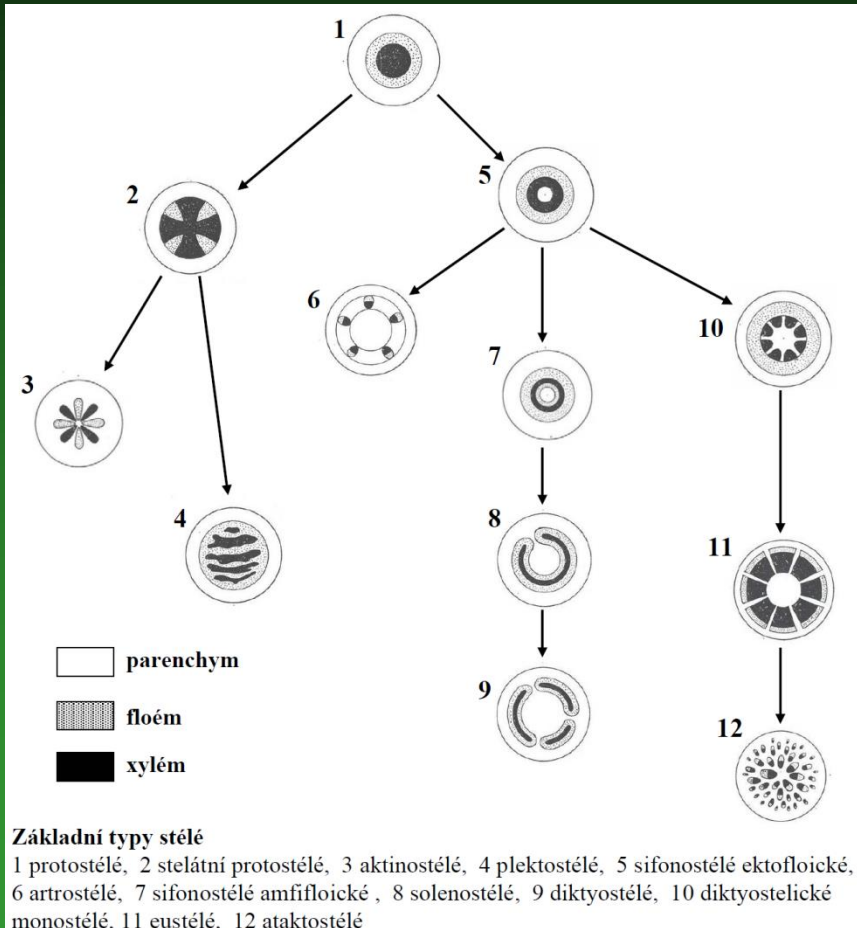
– na bázi řapíku nápadná párovitá **aflebia** (= palisty, mušlovitého nebo ouškovitého tvaru)

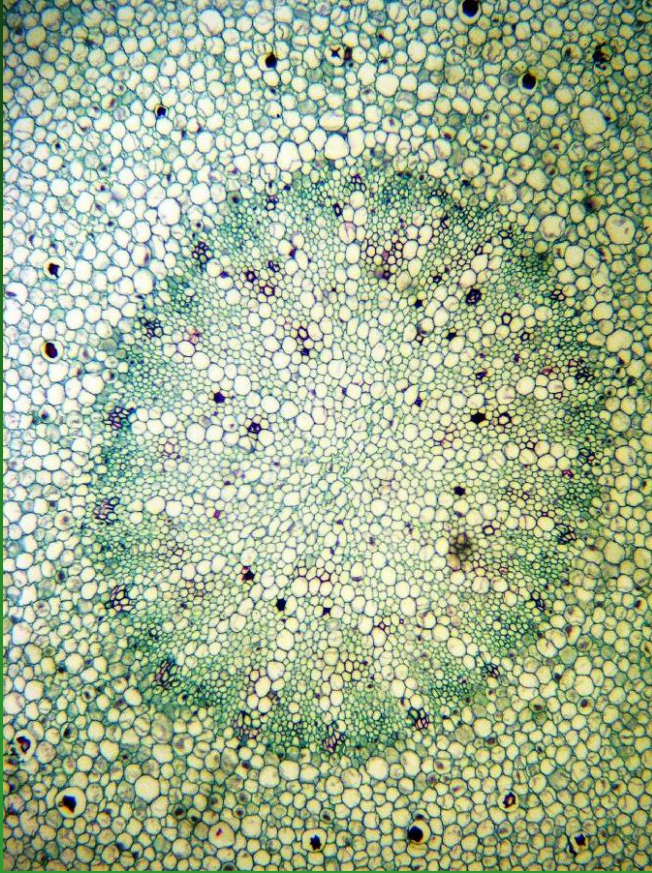
Řapík listu – polycyklické diktyostélé

(diktyostélé = protostélícké elementy v 1 kruhu; více kruhů = polycyklické diktyostélé)

Marattia laevis

Kořeny - polyarchní vodivé elementy na příčném řezu kořenem – typický znak pro *Marattiopsida*

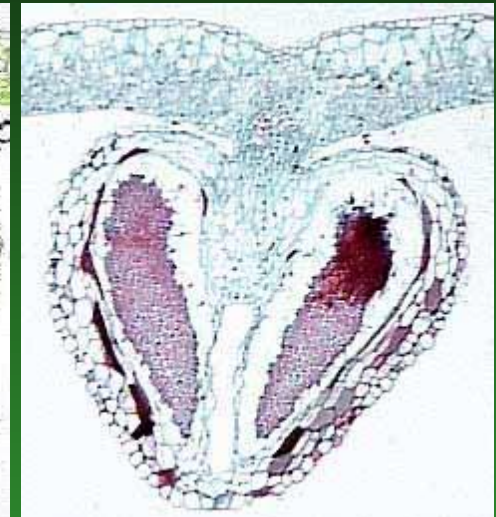
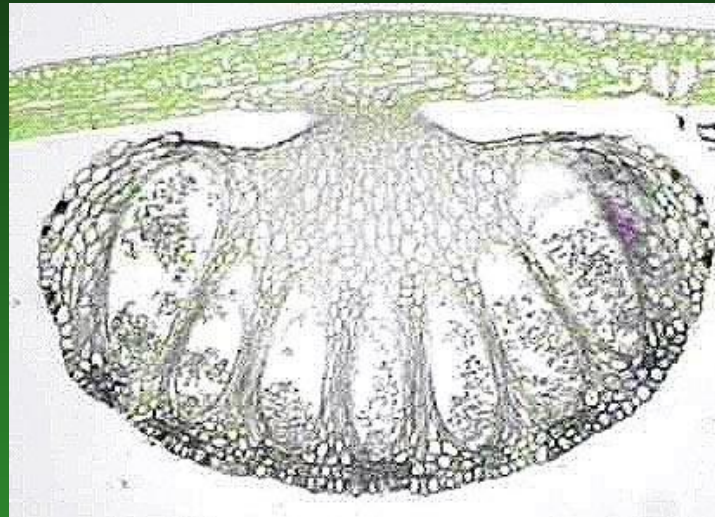

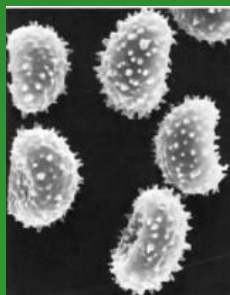
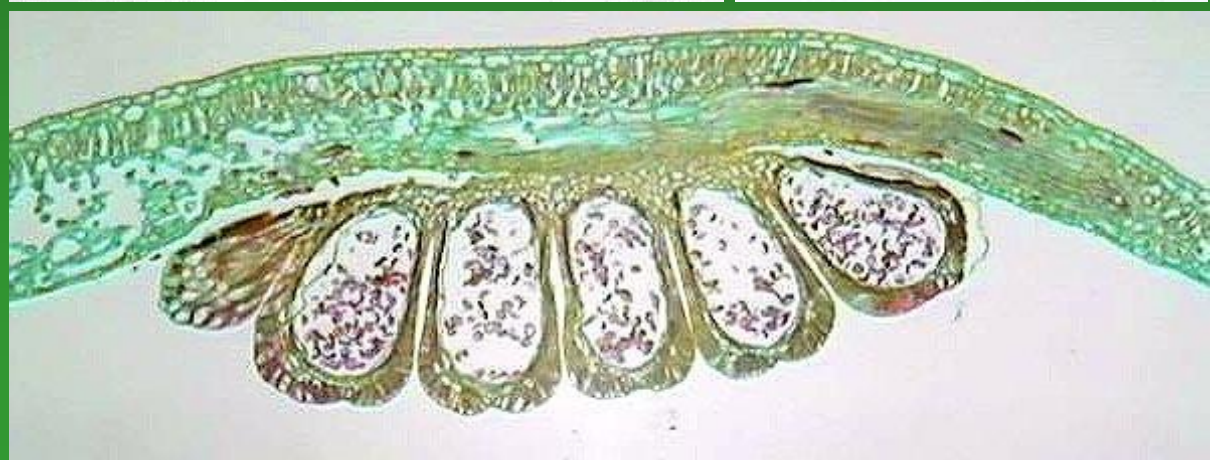
Sporangia na rubu listů,
eusporangiátní,
izosporická,

Srostlá v elipsoidní
synangia *Marattia*

Nesrostlá, ale v
těsných shlucích
Angiopteris

Spóry
fazolovité

Gametofyt (prothallium)
nadzemní, z více vrstev buněk,
dlouhověký, připomínající
frondózní játrovky
oboupohlavný

Archangiopteris –
otevřené ústí krčku
v pletivu
zanořeného
archegonia

Angiopteris evecta gametofyt s mladým
sporofytem

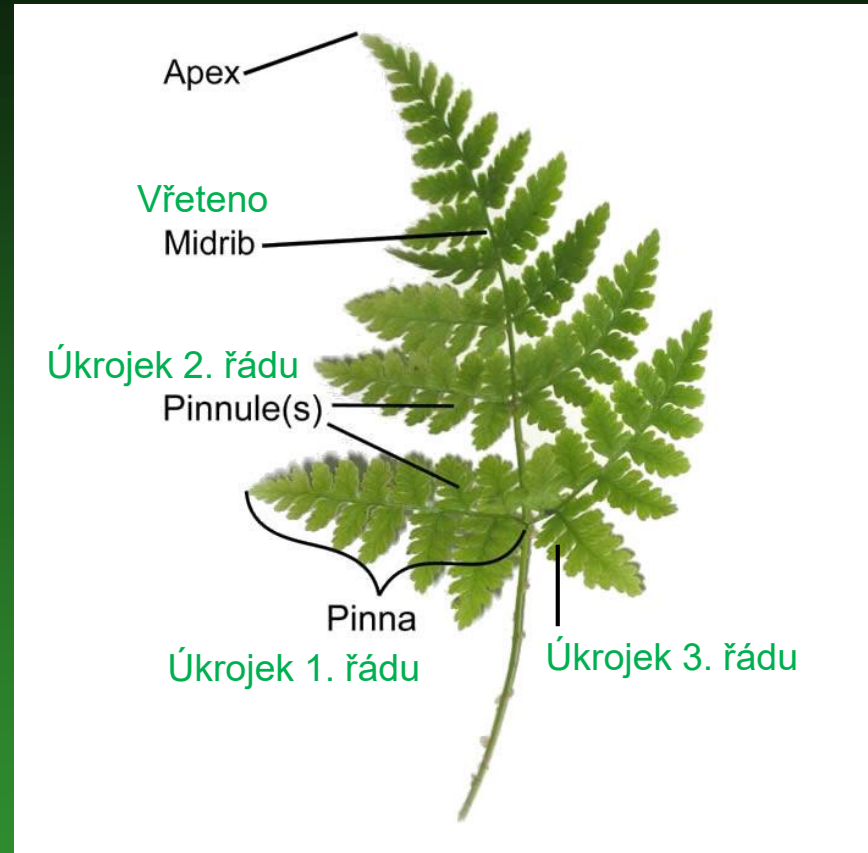
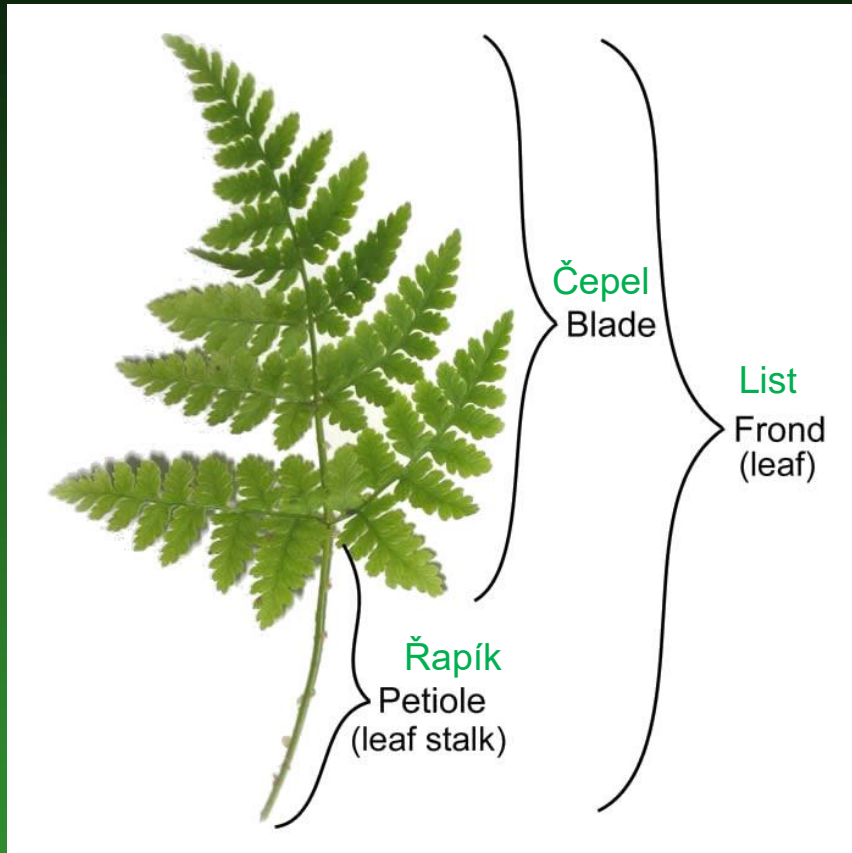

4. třída *Polypodiopsida* (vlastní kapradiny)

Izosporické terestrické leptosporangiální kapradiny (~10 500 druhů)

listy megafylní, často složité stavby a inervace

listy megafylní, často složité stavby a inervace, v mládí
circinálně svinuté

někdy diferenciace
listů na
sporofyly a trofofyly

jindy se trofosporofyly od
trofofylů neliší

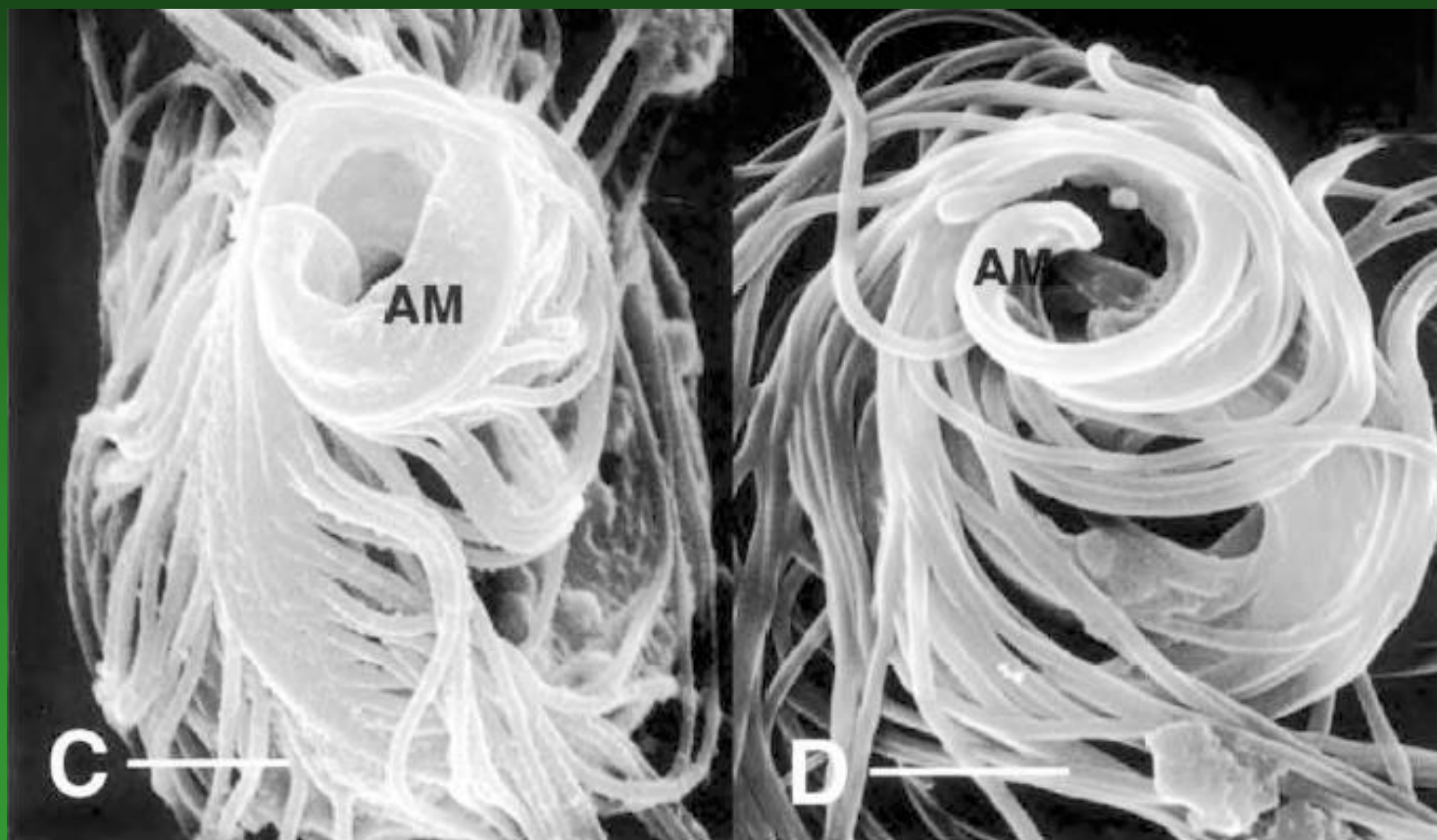
Osmunda cinnamomea

Asplenium trichomanes

spermatozoidy polyciliátní s ca 80 bičíky

třída *Polypodiopsida*

má 2 řády:

Polypodiales

Salviniales

1. řád *Polypodiales*

recentní i fosilní,

listy většinou trofosporofylní, peřeně členěné

izosporické,

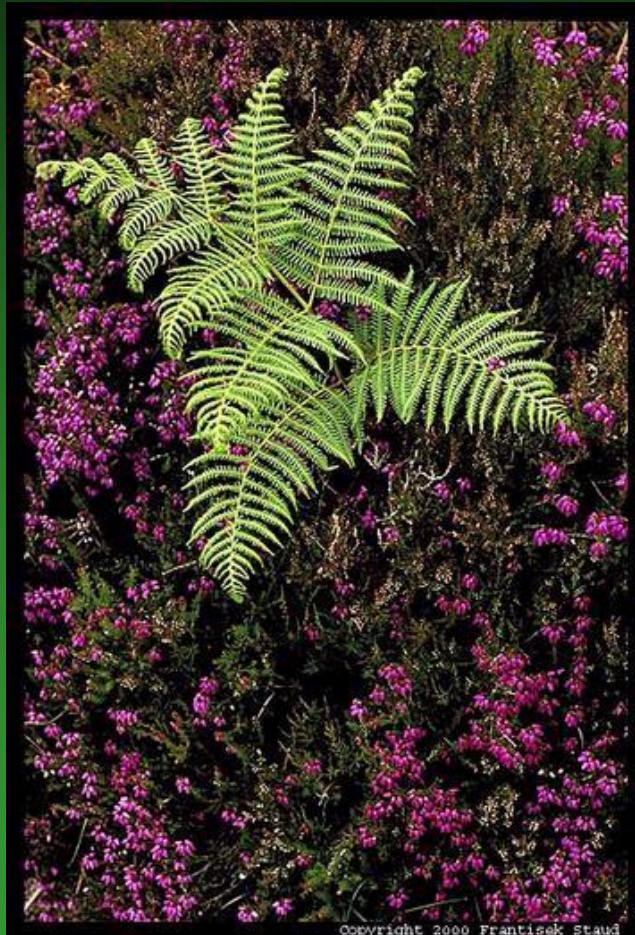
sporangia – tenkostěnná (leptosporangiální),
drobná, stopkatá

patří sem většina kapradin

Největší diverzita ve vlhkých tropech

Byliny terestrické
i epilitické

vzácněji dřeviny
až 25 m vysoké

nebo epifyty

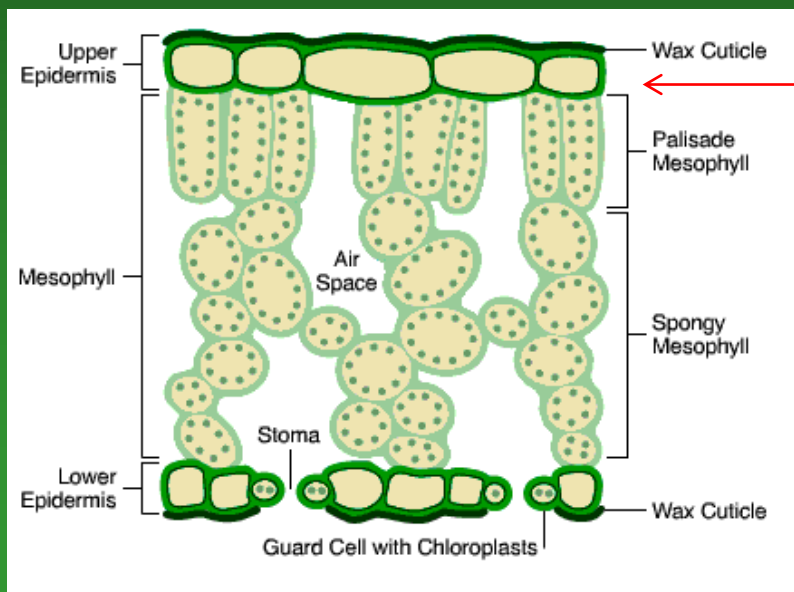
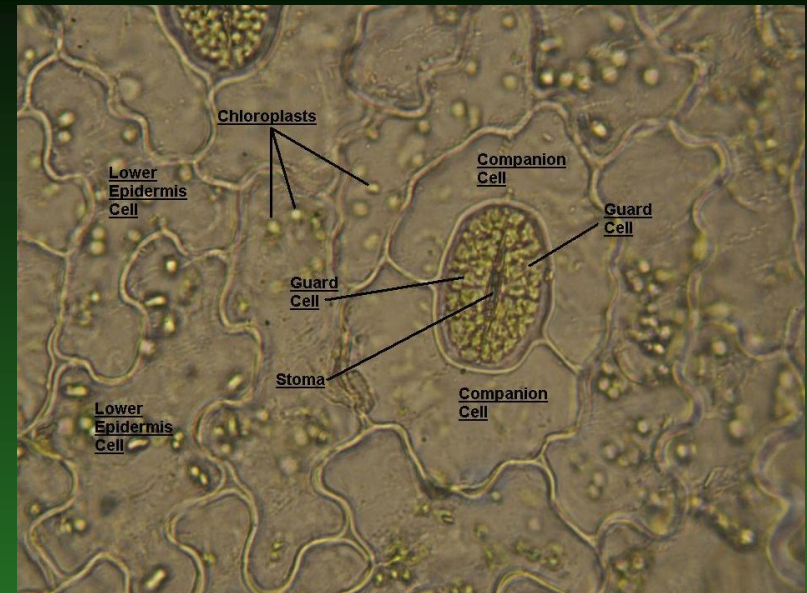
Většina druhů kapradin roste v lesním podrostu

Divergence v druhohorách a třetihorách

Nebyly „vytlačeny“ krytosemennými, jak se někdy uvádí. Naopak patrovitá struktura lesů semenných rostlin zřejmě vytvořila nové niky a tedy prostor k divergenci leptosporangiátních kapradin

Listy – u stínomilných kapradin mohou mít chloroplasty i v epidermálních buňkách →

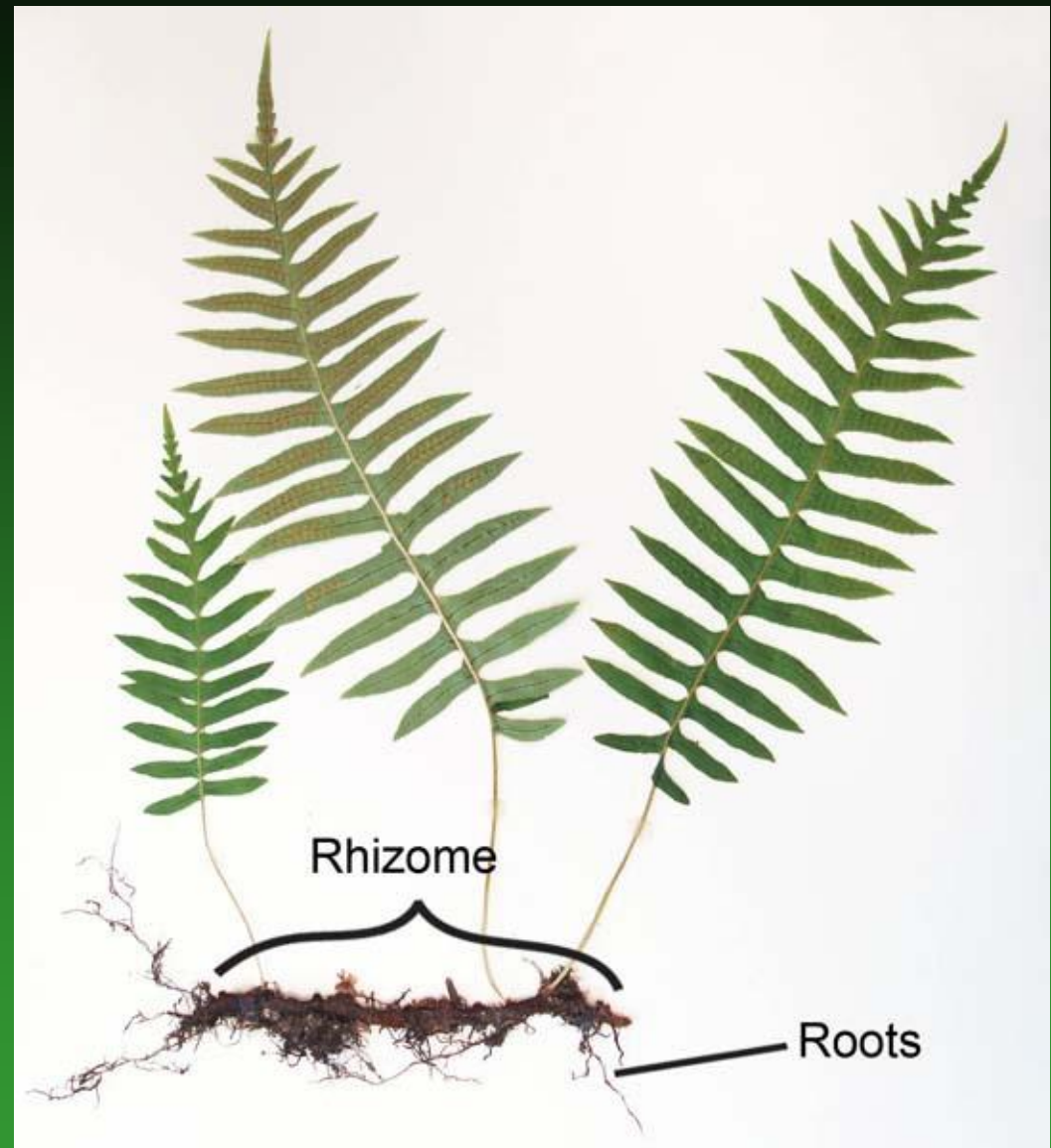

Krytosemenné rostliny mají v epidermis chloroplasty jen ve svěracích buňkách.

V epidermis ponořených listů mohou mít chloroplasty některé vodní rostliny

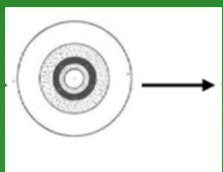
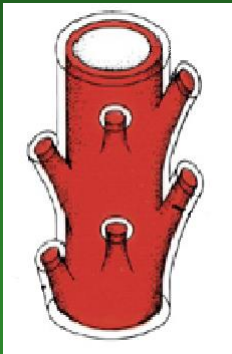
Stonek nečlánkový,
obvykle jen podzemní =
oddenek (rhizom)

Vodivé elementy stonku (oddenku)

xylem - tracheidy

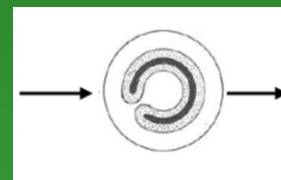
bez jizev

sifonostélé
(amfifloické)

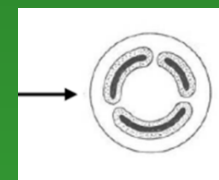
ojedinělé
podlouhlé
jizvy

solenostélé

četné
paralelní
jizvy

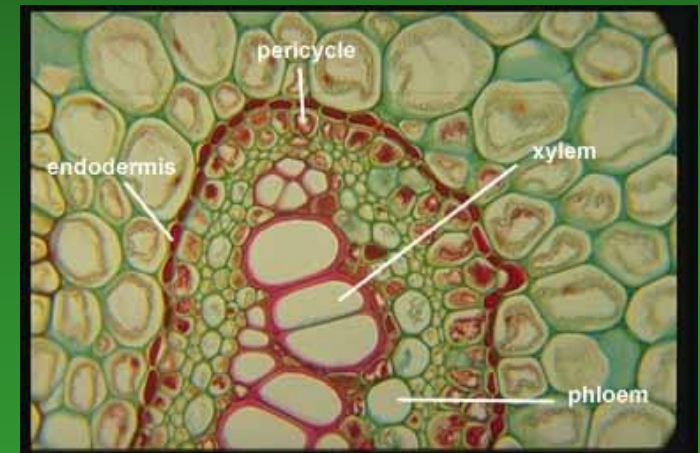
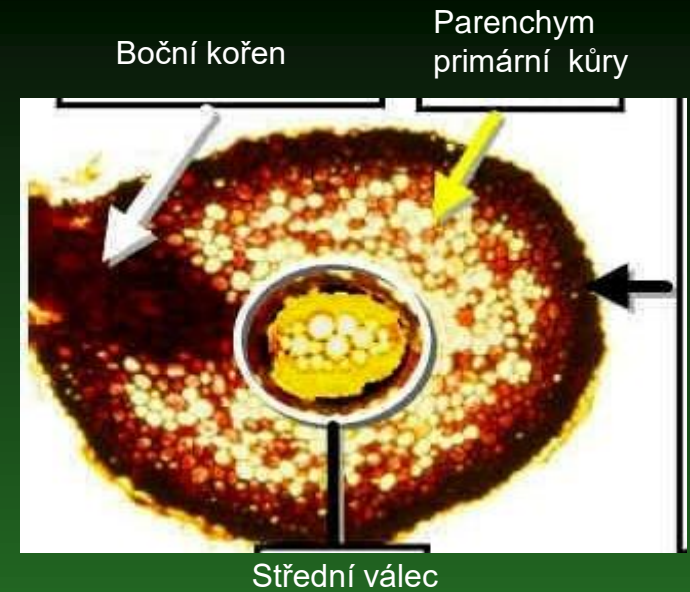

diktyostélé

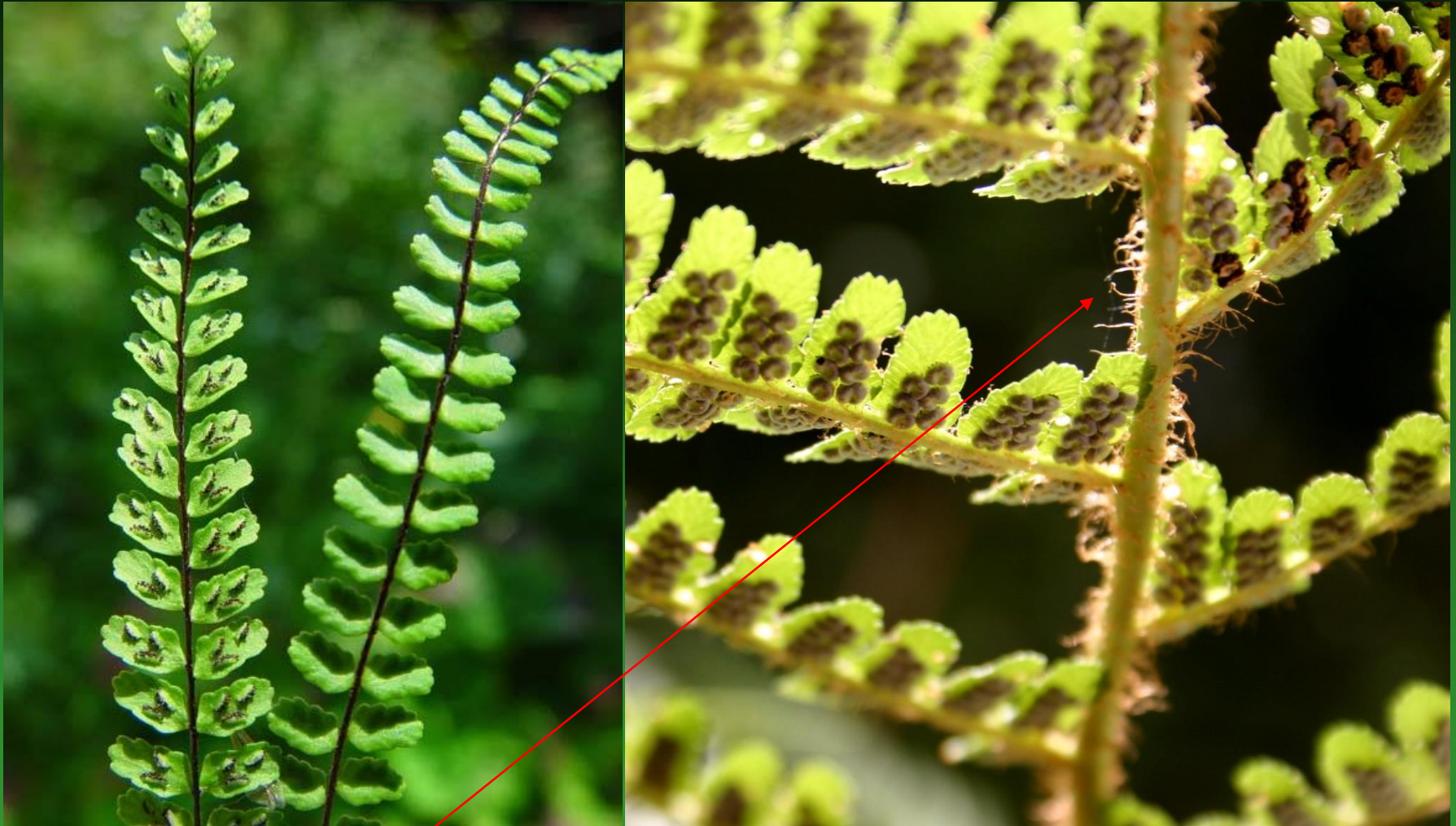

Kořeny - vyrůstají na oddenku nebo na nadzemních stolonech

Vodivé elementy kořenů **aktinostélé**
monoarchní až polyarchní

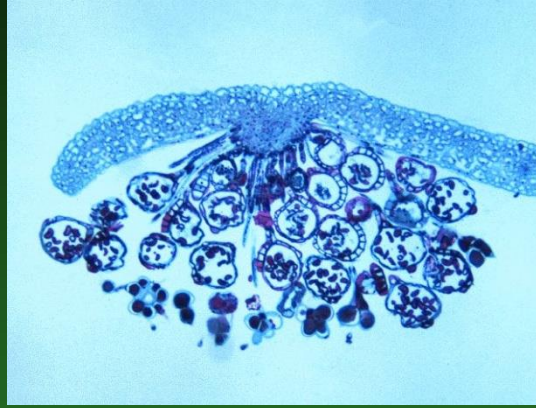
Sporangia na spodní straně listů, nikdy ne ve strobilech!

Pleviny (paleae) = šupinovitě blanité trichomy žlutavé, rezavé, hnědé až černé barvy

Sporangia ve shlucích - sorech; slévají-li se sory na větší ploše, mluvíme o coenosorech, volná (nikdy nesrostlá v synangia)

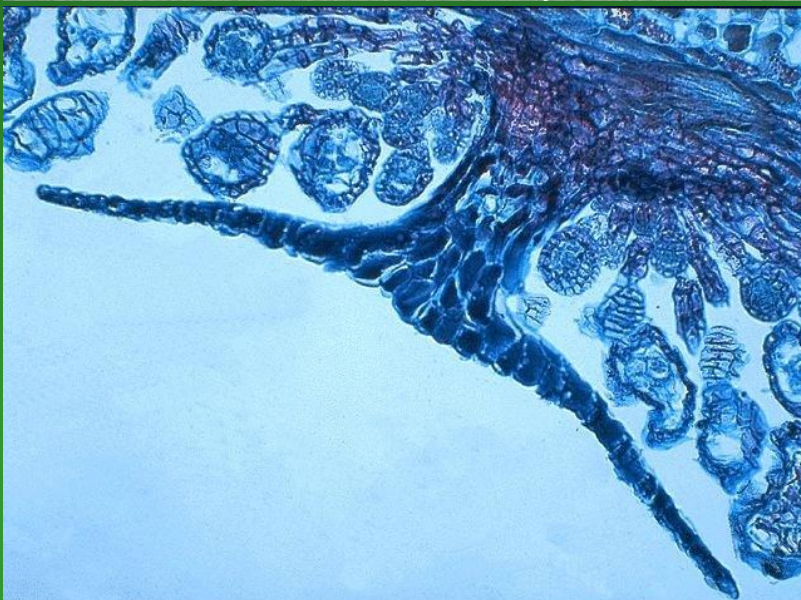
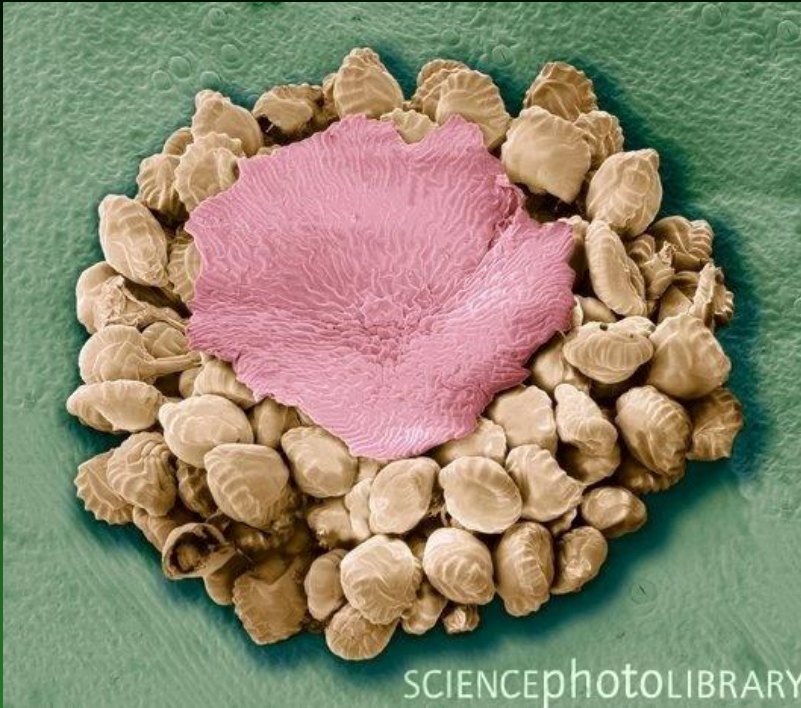

Fern sori on the underside of a frond

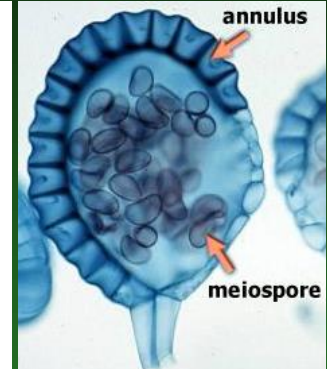
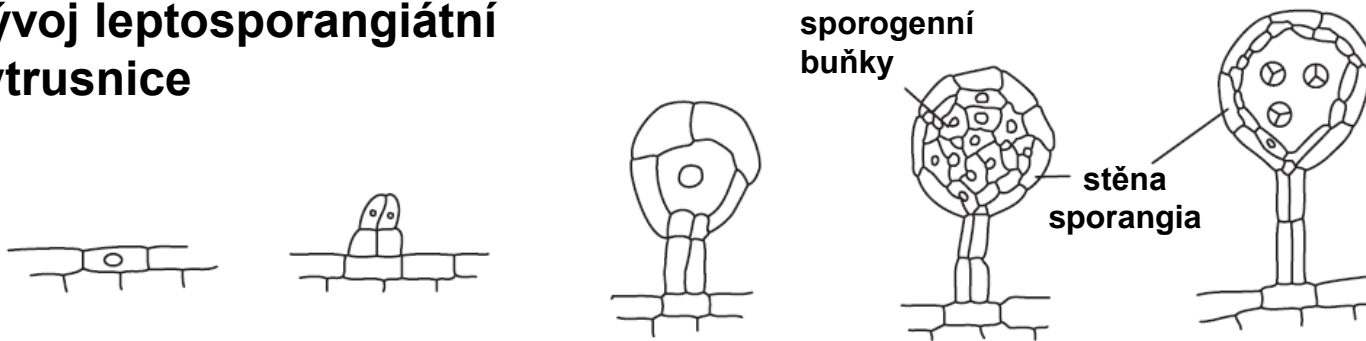
Sory někdy kryje ostěra
(= indusium)

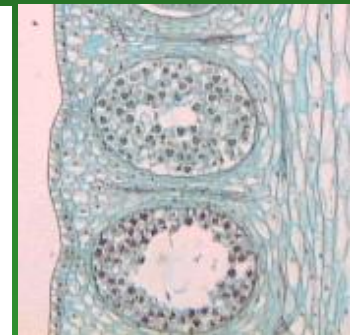
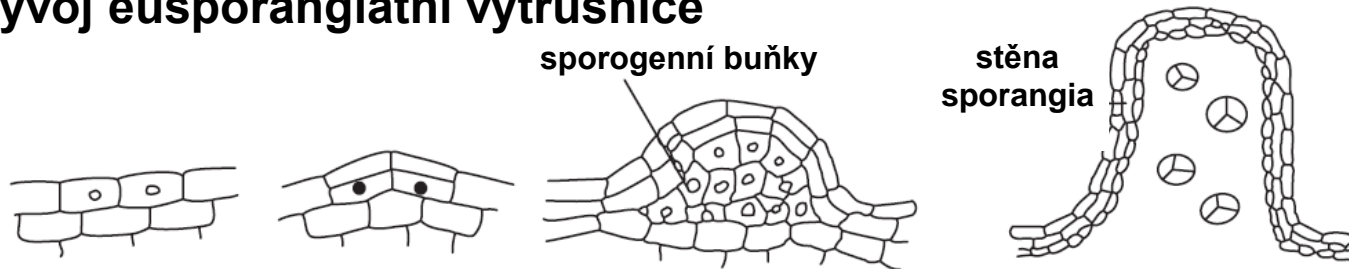

Sporangia **leptosporangiátní** = tentostěnná (1 vrstva buněk)
diferencují se vně pletiva (**eusporangiátní** dovnitř pletiva)

Vývoj leptosporangiátní výtrusnice

Vývoj eusporangiátní výtrusnice

Ophioglossum

leptosporangiátní sporangia většinou obsahují

64 spór = 4x mitóza + 1 meióza (nebo méně)

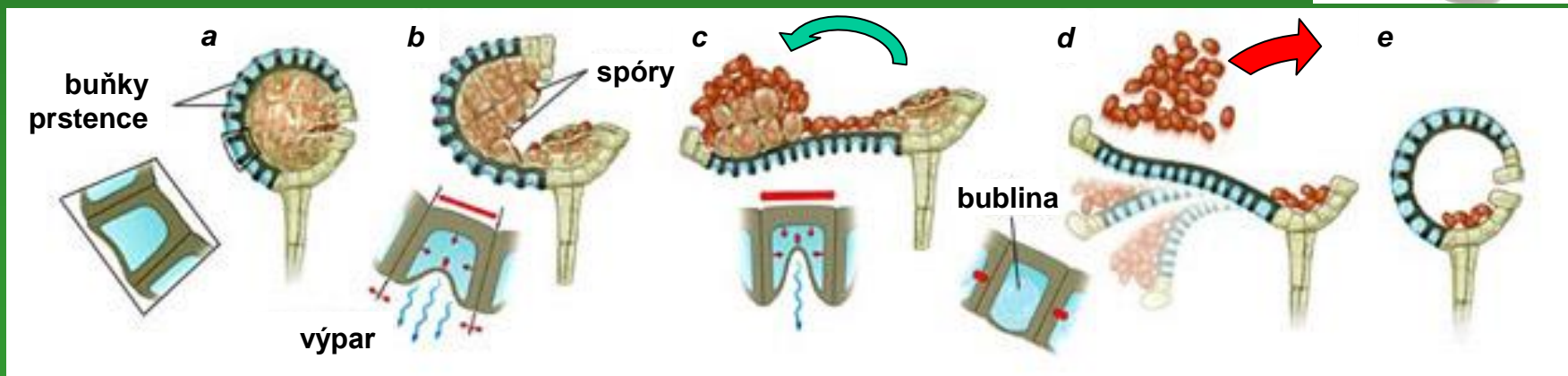
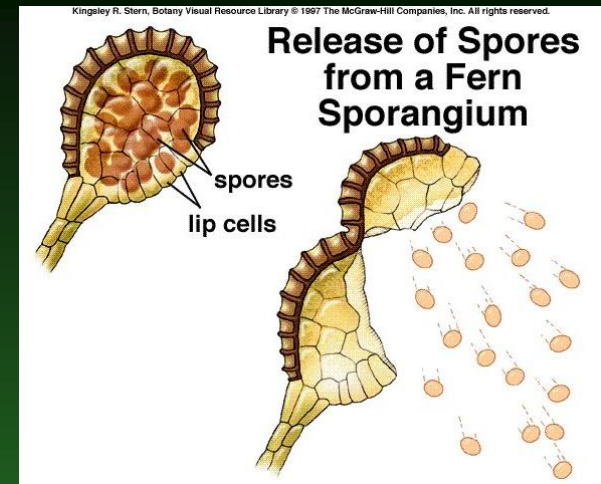
Prstenec (= annulus) je řada buněk na kýlu sporangia

1. Otvírá a zavírá sporangia
2. Katapultuje spory

Prstencové buňky mají ztlustlou vnitřní stěnu a stěnu se sousední prstencovou buňkou

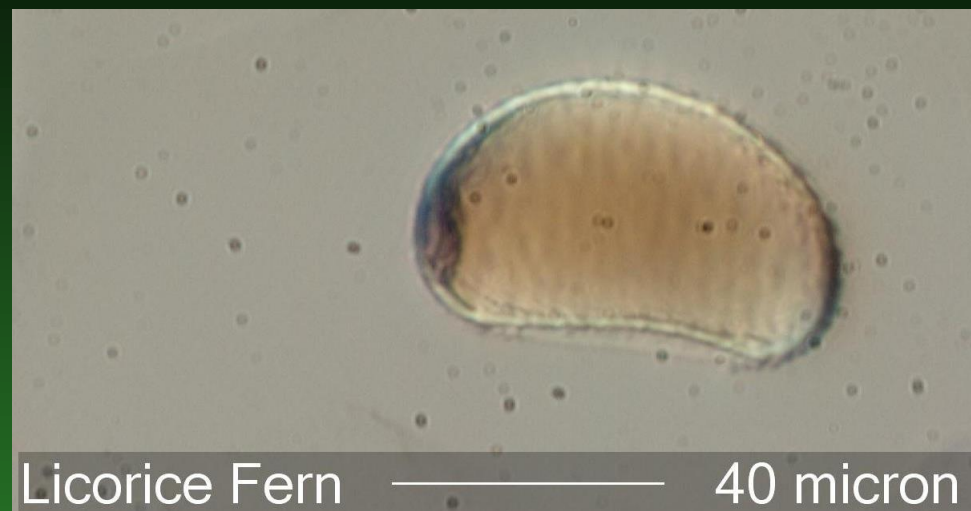
V suchém počasí:

1. **Natahování katapultu**: vysycháním buňky prstence zmenšují objem – jejich vnější stěna se deformuje – prstenec se prohýbá – sporangium se pomalu otvírá – protitlak vnitřních stěn buněk annulu narůstá – katapult se natahuje (celé trvá několik sekund)
2. **Výstřel** = kavitační kolaps vyplní buňky vzduchem – buňky dostanou původní tvar a tak vrátí prstenec prudce do původní polohy – spory jsou během okamžiku katapultovány (rychlostí ca 10 m/s) – sporangium se zavře

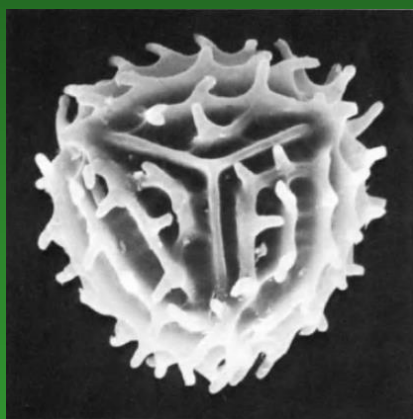

Spory nezelené, monoletní, fazolovitého tvaru, hladké, řidčeji tripletní

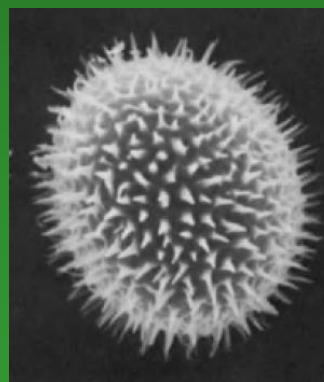
Někdy s háčkovitými útvary
připomínajícími entomogamní pyl

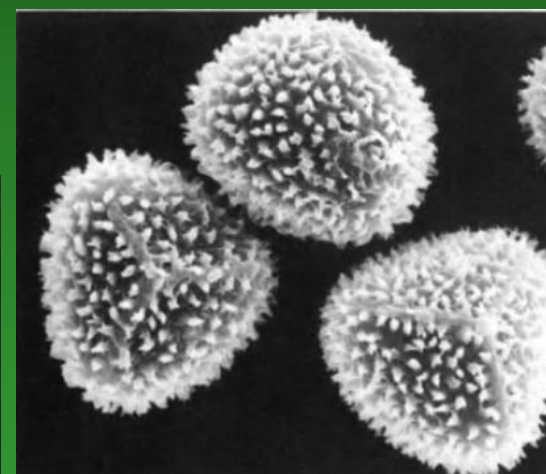
Anemia phyllitidis

Blotiella lindeniana

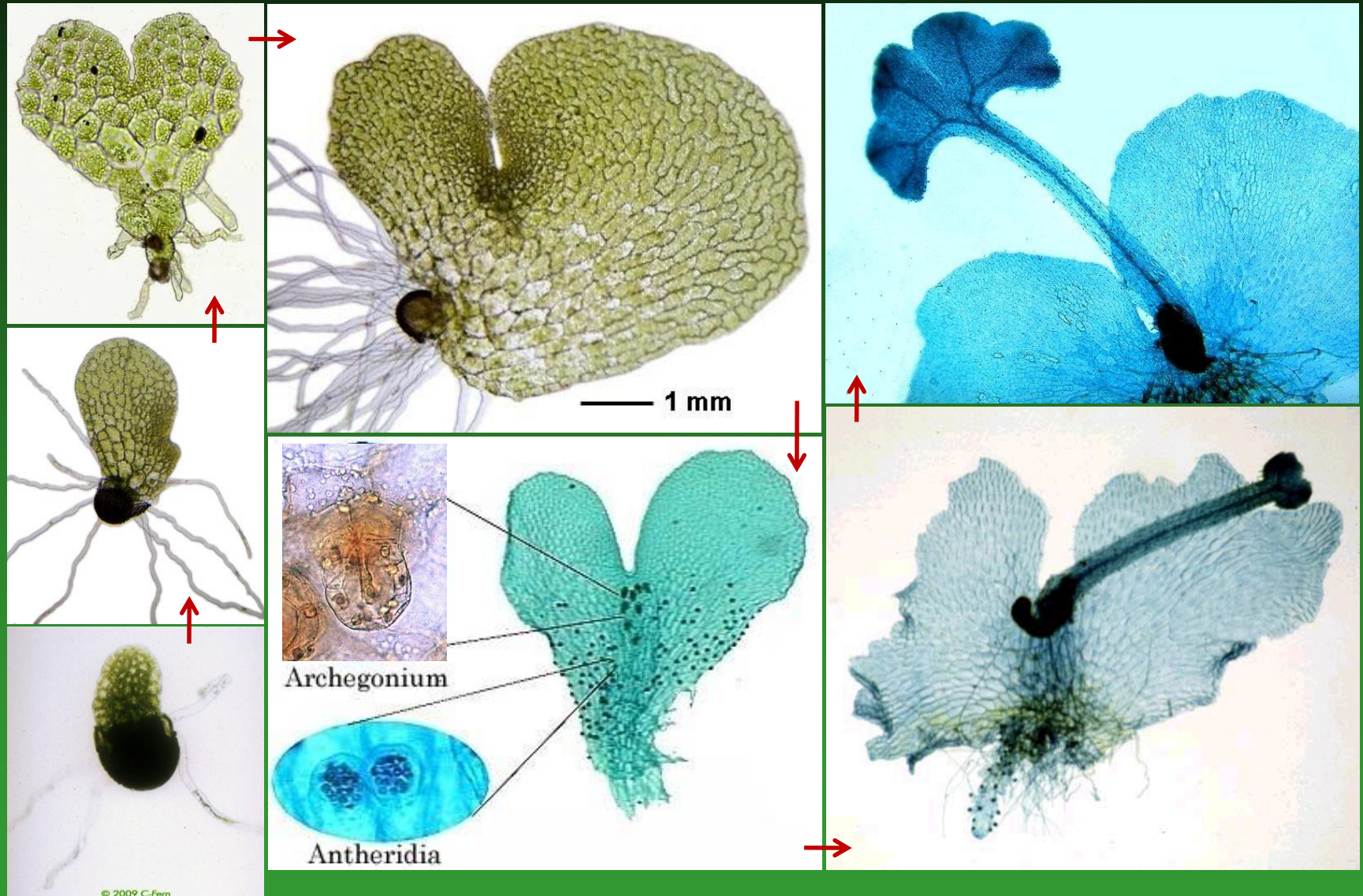
Ctenitis hirta

Hemionitis palmata

Výrůstky = šíření více spór pohromadě jako u přesliček

Gametofyt (prothalamium) – nadzemní, zelený, obvykle srdčitého tvaru, jednovrstevvý, na bázi vícevrstevný s rhizoidy a gametangii, často krátkověký

Gametofyt (prothalamium) – vlhká půda a skály, často pospolitě, či mezi mechem

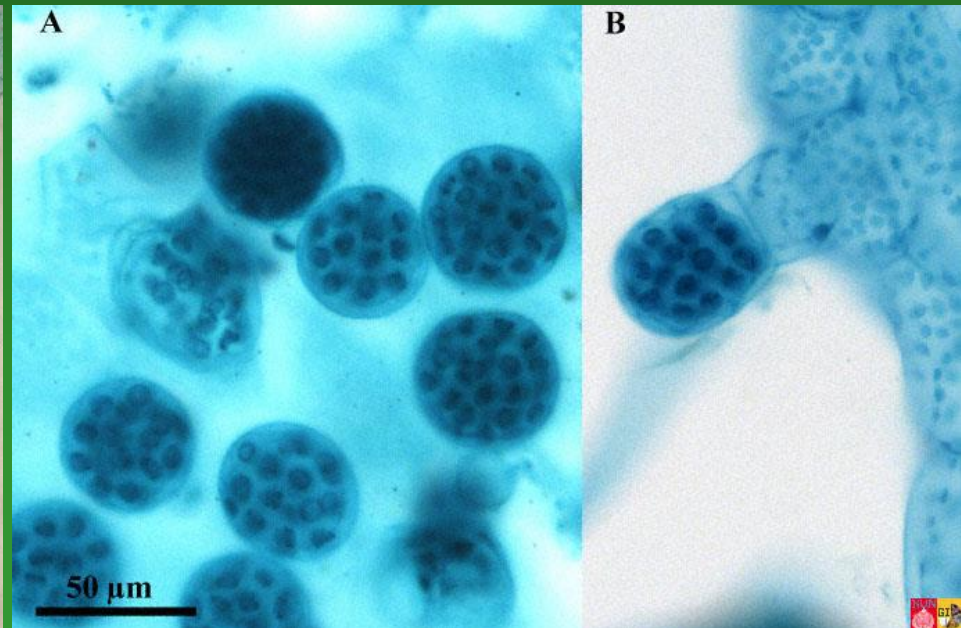
Prothalia – primárně oboupohlavná, druhotně často jedнопohlavná

Nejpokročilejší prothallium pomocí fytohormonů (antheridiogenů ze skupiny giberelinů) – ovlivní ostatní tak aby tvořila jen antheridia

= prevence inbrední deprese, která by při samooplození v rámci jednoho gametofytu byla daleko razantnější, než při samooplození u krytosemenných. (Jiný typ prevence = protandrie = antheridia dřív dozrají)

Důvod: gametofyt nepodstupuje při tvorbě gamet meiozi, nedochází k segregaci a všechny jím vytvořené gamety jsou geneticky identické

Fern Prothallium (Gametophyte) Fertilization X 40

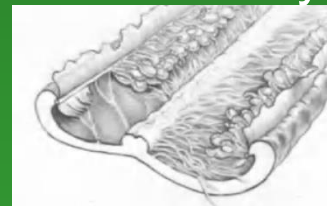
Pteridium aquilinum - hasivka orličí - naše největší kapradina (listy až 2.5 m dlouhé) světlejší stanoviště, celkově kosmopolitní rozšíření, jedovatá - kyanogenní sloučeniny.

Coenosory kryté podvinutým krajem listu a tenkým lištovitým indusiem

Spóry triletí

Dennstaedtiaceae (170 druhů hlavně tropy)

Nephrolepis exaltata - nejčastěji u nás pěstovaná pokojová kapradina, dobře snáší suchý vzduch panelových bytů. Původně epifyt tropických oblastí. Okrouhlá induzia.

© Jardiň Nandani ©

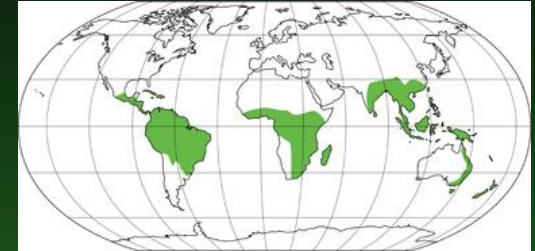
Nephrolepidaceae
– tropické epifyty

Recentní stromové kapradiny (až 20 m vys.) patří k rodům ***Dicksonia*** (Dicksoniaceae - 30 druhů) a ***Cyathea*** (Cyatheaceae - 600 druhů)

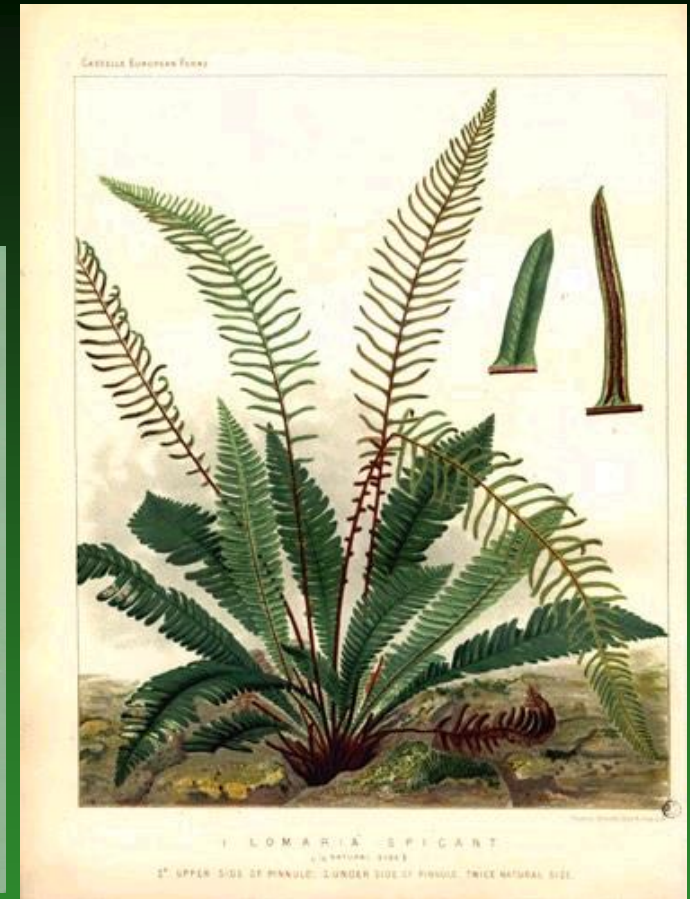

- kmen nevětvený, štíhlý, pokrytý trichomy
- listy až 3 m dlouhé, vícenásobně zpeřené.
- sporangia v sorech krytá ostěrami (miskovitými, „tortillózními“, až „hlávkozelíoidními“)
- i zde klasická krátkověká srdčitá prothalia

Blechnum spicant - žebrovice různolistá

- u nás horské lesy
- dimorfní listy
(trofofyly a trofosporofyly)
- výtrusnice v coenosorech
podél žilky úkrojků

Blechnaceae –
200 druhů
hlavně tropy

stromové
Blechnum cycadifolium
na ostrově Juan
Fernandes

Athyrium filix-femina - papratka samičí

Nejhojnější kapradina našich lesů. Čárkovité sori s lištovitým indusiem

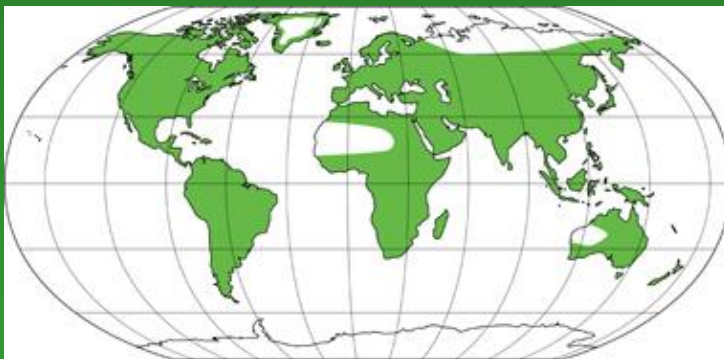
Athyriaceae - hlavně tropy, u nás jen papratka

Dryopteris filix-mas

kaprad' samec

- hojná v lesích
- ledvinitá indusia = znak rodu *Dryopteris*

Dryopteridaceae – 1700 druhů

Kaprad' samec v minulosti léčivka

(Proti střevním hlístům a tasemnicím,
příp. jako prostředek na zahánění
d'ábla, později v peřinách jako
odpuzovač blech)

Celá rostlina jedovatá - těžké otravy -
zvracení, křeče, žluté vidění, poruchy
dechu, bezvědomí, smrt.

Při vyléčení často trvalá slepota =
důsledek dlouhotrvajících křečí
sítnicových cév

Pěstovaný *Matteucia struthiopteris* - pérovník pštrosí s listy výrazně rozlišenými na trofofyly a sporofyly (Preslové mu říkali peropušník)

Onocleaceae – 5 druhů hlavně v mírném pásu sev. polokoule

Asplenium trichomanes
sleziník červený – na různých
skalních substrátech hojně

Aspleniaceae – 700
druhů

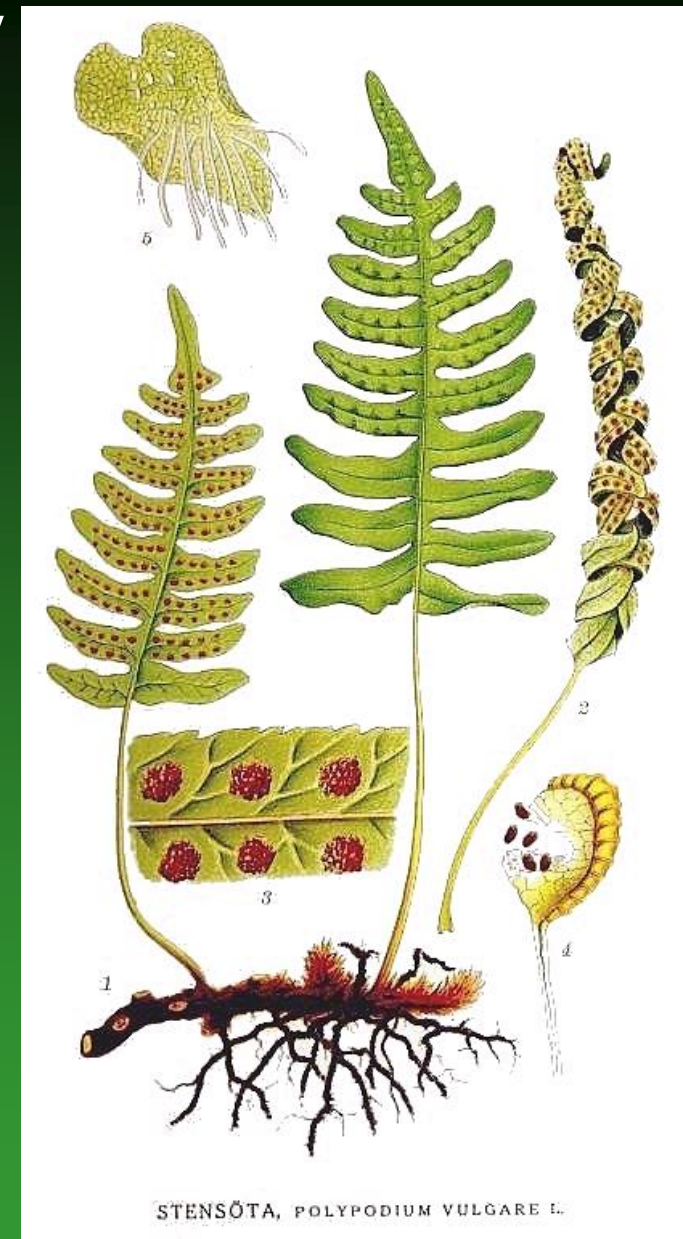

Polypodium vulgare - osladič obecný

na skalách hojně

okrouhlé sori
bez induzií
na jednoduchých
úkrojcích
ve 2 řadách

STENSŌTA, POLYPODIUM VULGARE L.

Polypodiaceae – 1200 druhů

2. řád *Salviniales*

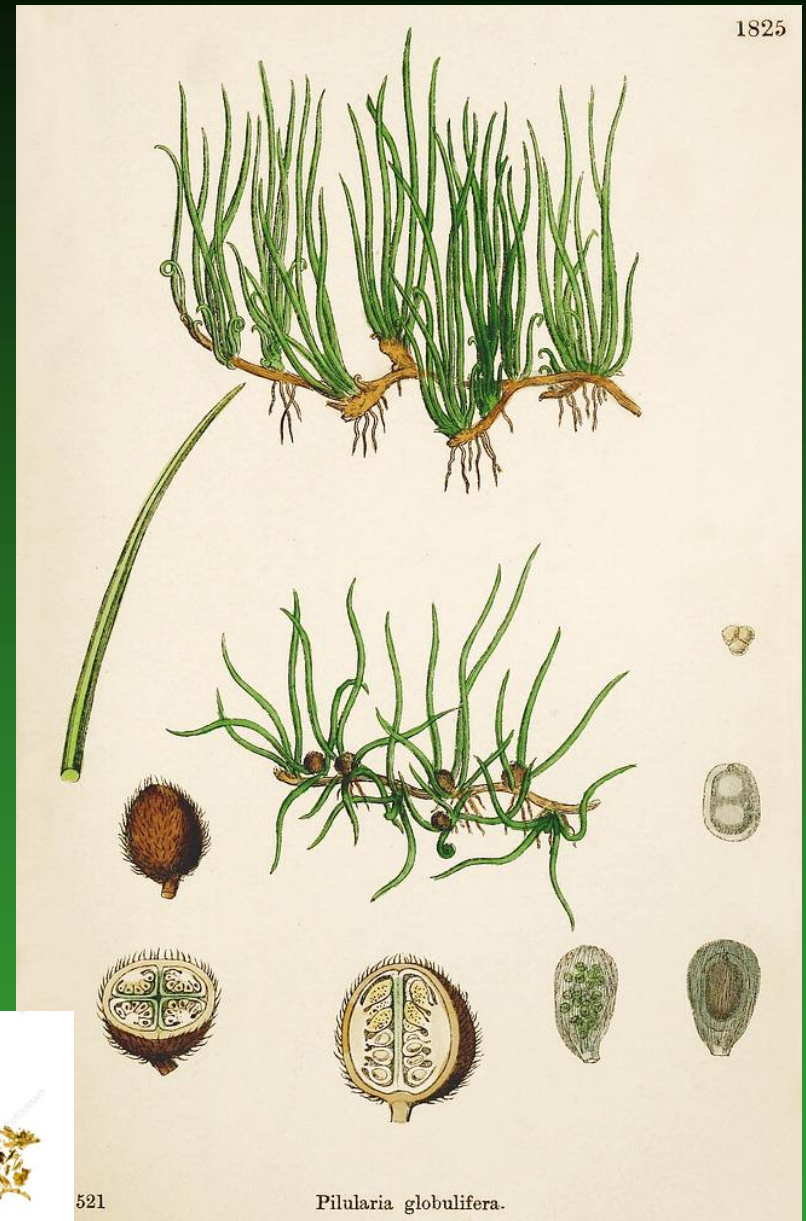
heterosporické leptosporangiátní vodní a bahenní kapradiny zahrnující 3 čeledi *Marsileaceae*, *Salviniaceae* a *Azollaceae*

- shluky sporangií sori – uzavřené v přeměněných listových úkrojcích –
ve sporokarpech – oválného nebo kulovitého tvaru
- v jednom sporokarpu jsou mega- i mikrosporangia (čel. Marsilleaceae)
nebo sporokarpy jen s jedním nebo druhým typem spór (čel.
Salviniaceae, Azollaceae)
- prothalia se vyvíjejí uvnitř spór (podobně jako u šídlatek, které jsou také
heterosporické)
- jako sporokarpium přečkává rostlina nepříznivé podmínky

Marsileaceae - marsilkovité (75 druhů)

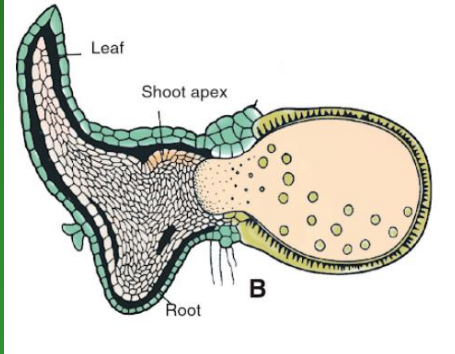
U nás jen velmi vzácně
- *Pilularia globulifera* - míčovka kulkonosná
s šídlovitými listy, kdysi vzácně na Třeboňsku.
Na Slovensku vzácně tam, kde byla nebo jsou
rýžová pole.

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Ptilularia globulifera aj0699

dospělé
megaprothallium
s mladým
sporofytem

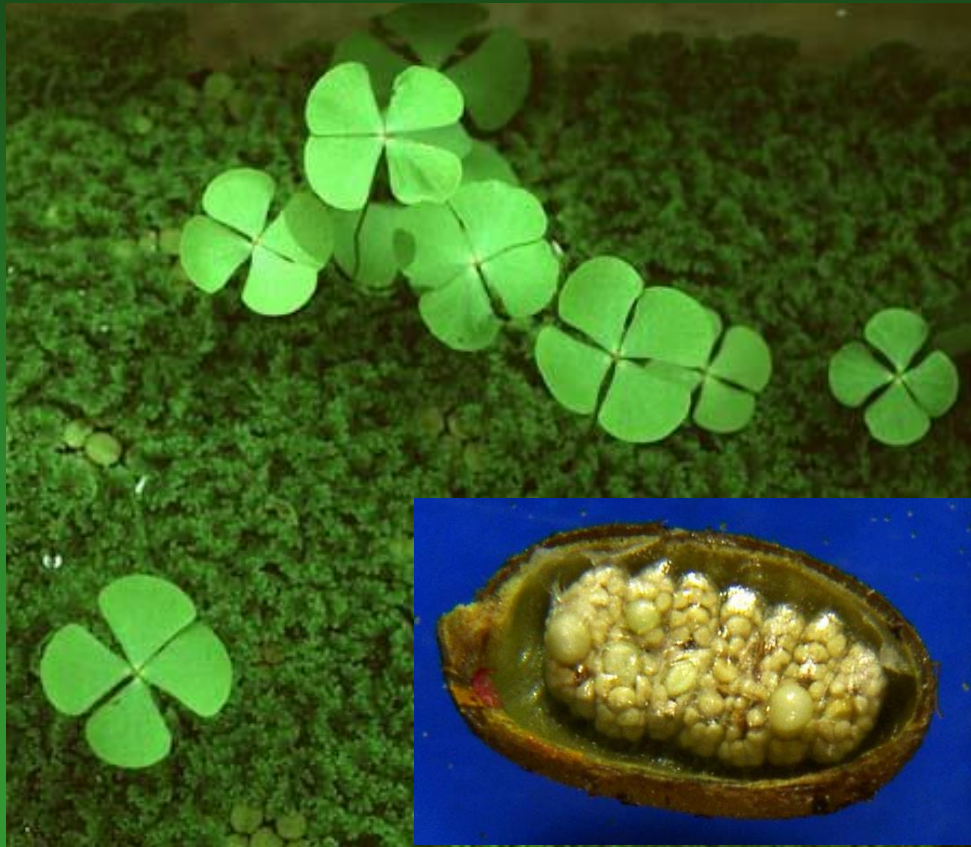

Dnes v u nás jediná lokalita – ryb.
Karhov u Studené v Jihlavských vrších
– objevena r. 2007

Marsilea quadrifolia - marsilka čtyřlistá

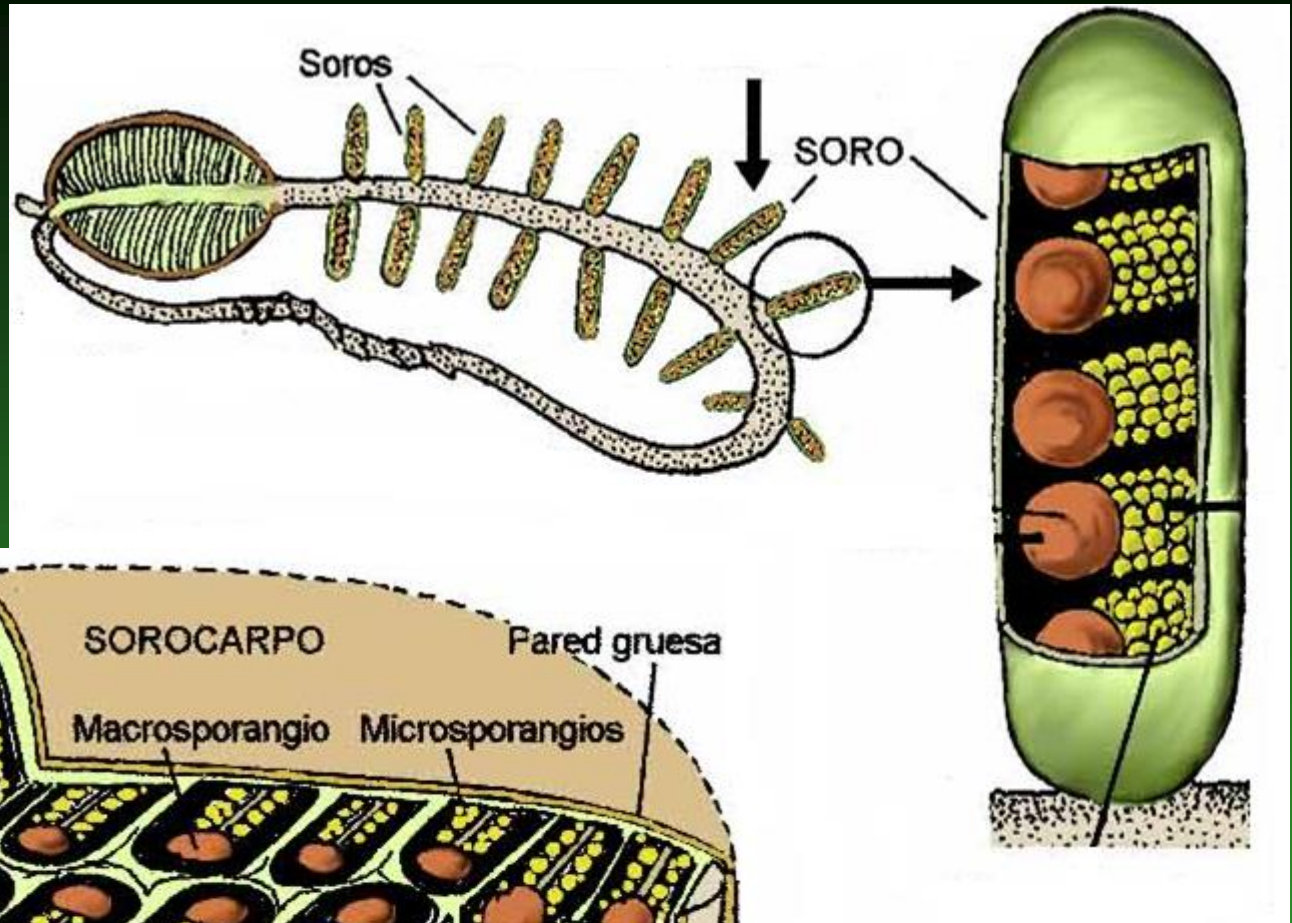
velmi vzácná bahenní rostlina s dlouze
řapíkatými čtyřčetnými listy; na JV Slovensku

Otevřený sporokarp

marsilky se sory na sliznaté stopce soroforu

zapouzdřené sory nesou megasporangia s jedinou megaspórou a mikrosporangia s 64 spórami

U nás jen *Salvinia natans* - nepukalka vzplývající

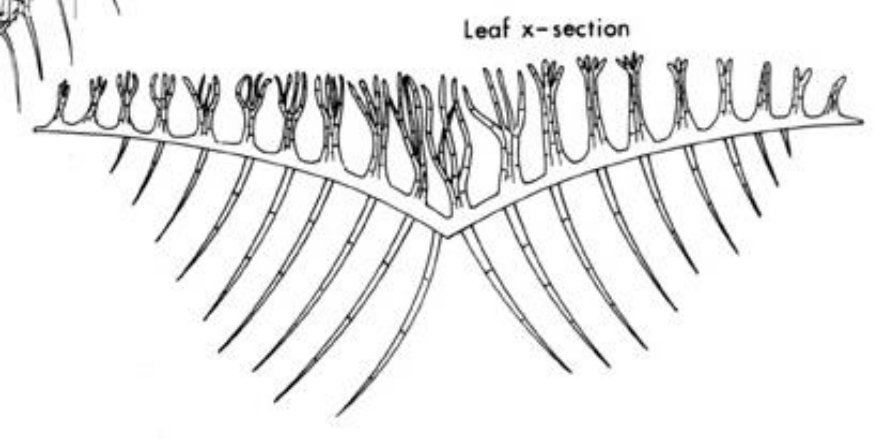
jednoletá rostlina s plovoucím stonkem,
listy v „trojčetných“ přeslenech - 2 listy
vegetativní, zbývající jeden je přeměněn
ve svazek dlouhých do vody visících
vláken, jež mají funkci kořenů,
vytvářejíce i vlášení

kořen = přeměněný list

čel. *Salviniaceae* -
nepukalkovité
(celosvětově 1/25)

Listy - kryty nesmáčivými trichomy, bez průduchů

© Power & Syred 2013

Photo Credit: USDA, Scott Bauer

Sporokarpy = sorofory – členěné,
indusia se vzduchovými dutinami uzavírají buď
mega-, nebo mikrosory

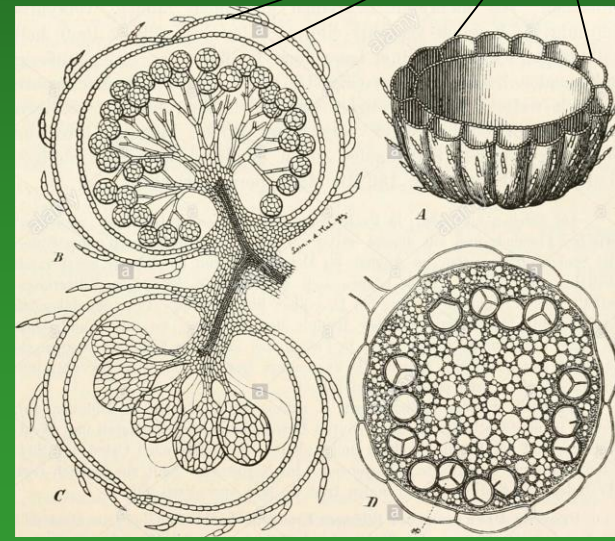
Megaspory – 75 µm
32 / megasporangium

Mikrospory – 20 µm
64 / mikrosporangium

sporokarp

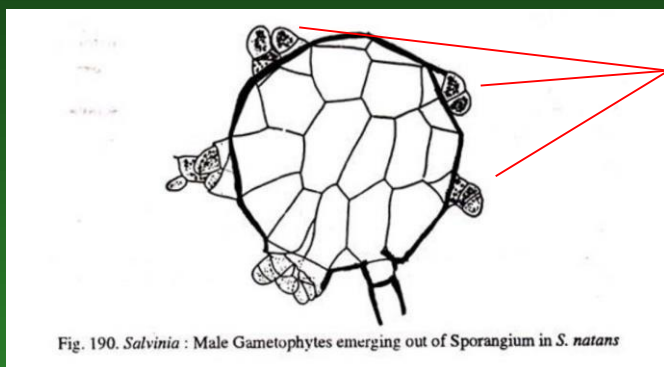

indusia

Jednoletý životní cyklus

- na podzim odumírá,
- přes zimu spóry v detritu
- na jaře prothalia, oplození, mladý sporofyt
- vegetativní přes léto

mikroprothalia s antheridii vznikají na povrchu mikrosporangia

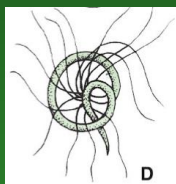

Fig. 190. *Salvinia*: Male Gametophytes emerging out of Sporangium in *S. natans*

mladé a starší megaprothaliium

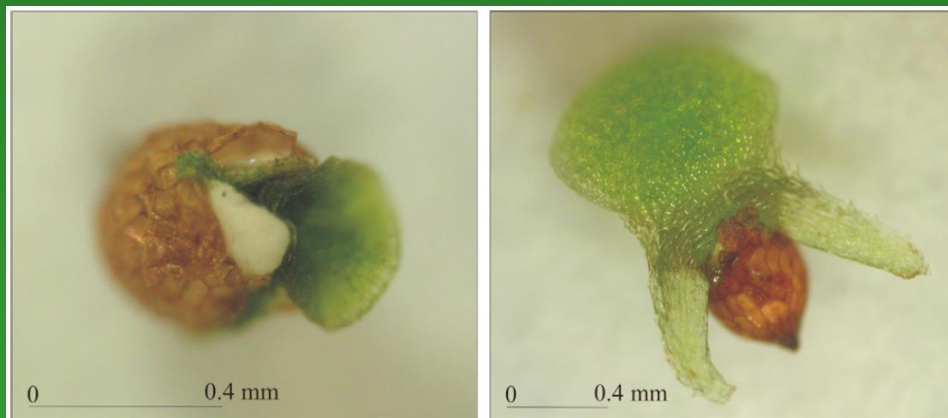

Fig. 2. Female gametophyte development stages: early (left) and late (right).

Phenology of the aquatic fern *Salvinia natans* (L.) All. in the Vistula Delta in the context of climate warming

Agnieszka Gałka, Józef Szmeja*

University of Gdańsk, Department of Plant Ecology, 80-308 Gdańsk, Wita Stwosza 59, Poland

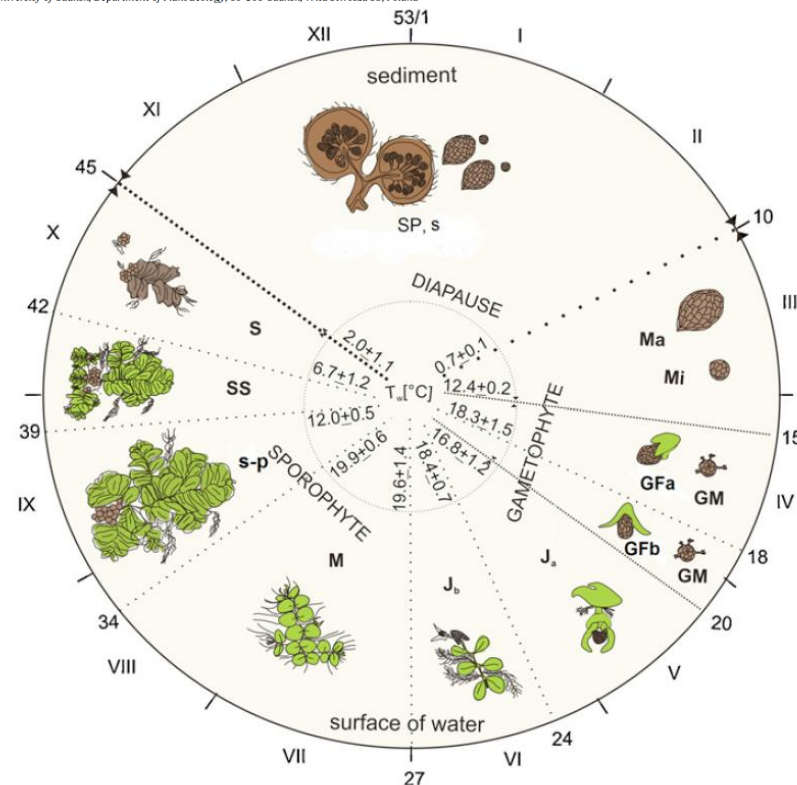

Fig. 3. Diagram of the *Salvinia natans* annual development cycle. Abbreviations: SP: sporocarp; s: spore, Ma: macrospore, Mi: microspore, GM: male gametophyte. Female gametophyte development stages: GF_a: early, GF_b: late. Sporophyte development stages: J: juvenile; J_a: early; J_b: late, M: mature; s-p: spore-producing; SS: subsenile; S: senile. Roman numerals indicate consecutive months, and Arabic numerals on the circumference of the circle indicate the week of the year.

Azolla caroliniana – azola americká – pěstovaná akvaristy a zplaňující

jednoledá, bahenní až vodní vzplývavá rostlina

lodyha – vidličnatě větvená s drobnými hustými listy a adventivními kořeny

3. čel.

Azollaceae -

azolovité

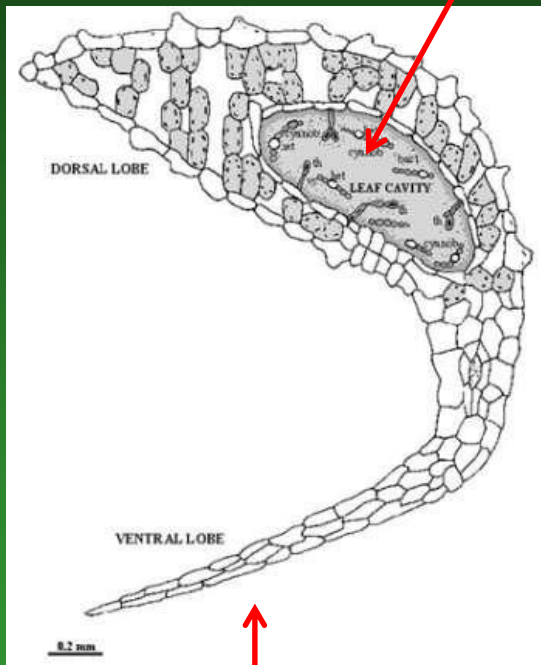
(celosvětově

1/5)

Azolla caroliniana

Sterilní listy – dvoulaločné – dorzální lalok bachratý vyplněný jednak aerenchymem a dále slizovou dutinkou, v ní žije endosymbiontní sinice

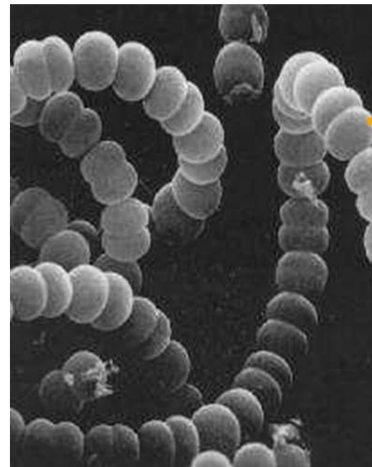
Anabaena azollae

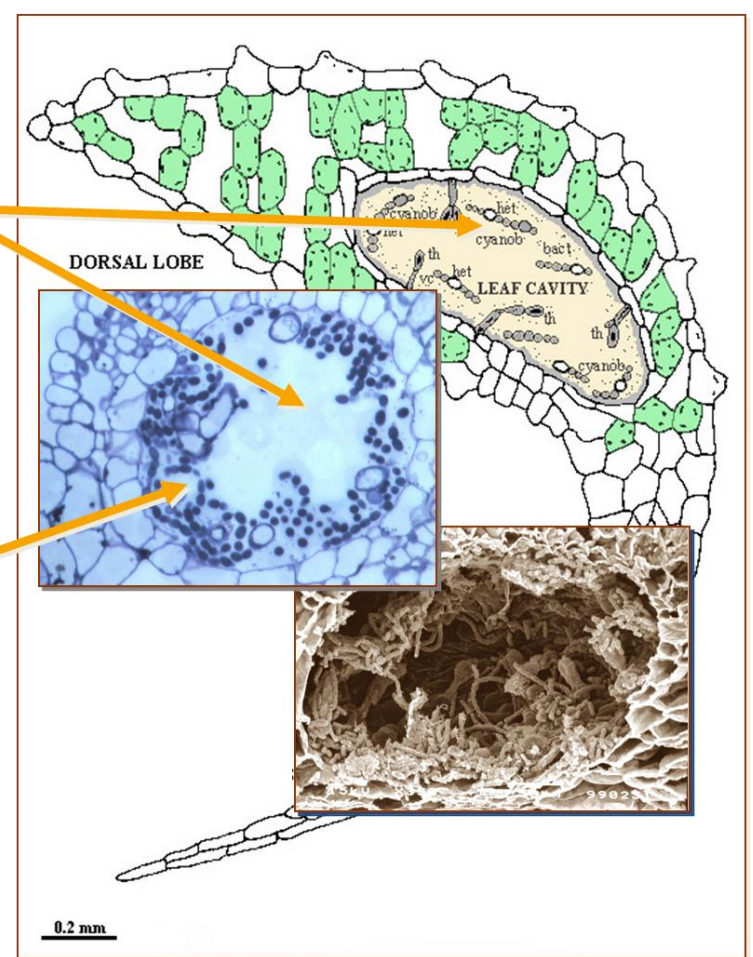
ventrální lalok plochý

Azolla leaf

Anabaena

Semenné typy kapradin

5. třída *Pteridospermopsida* - kaprad'osemenné

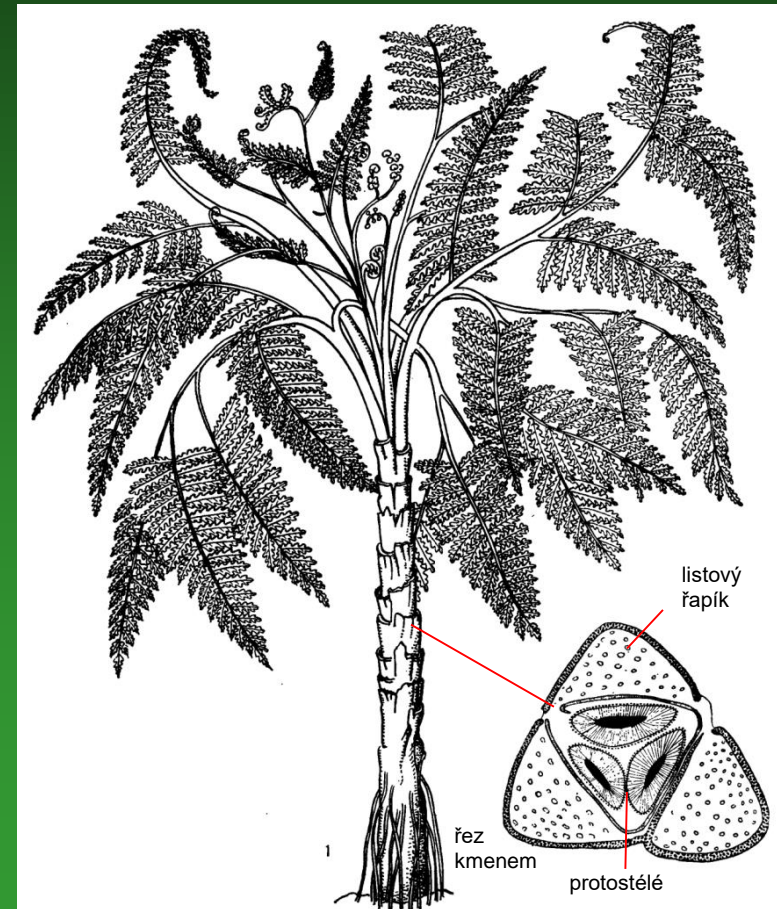
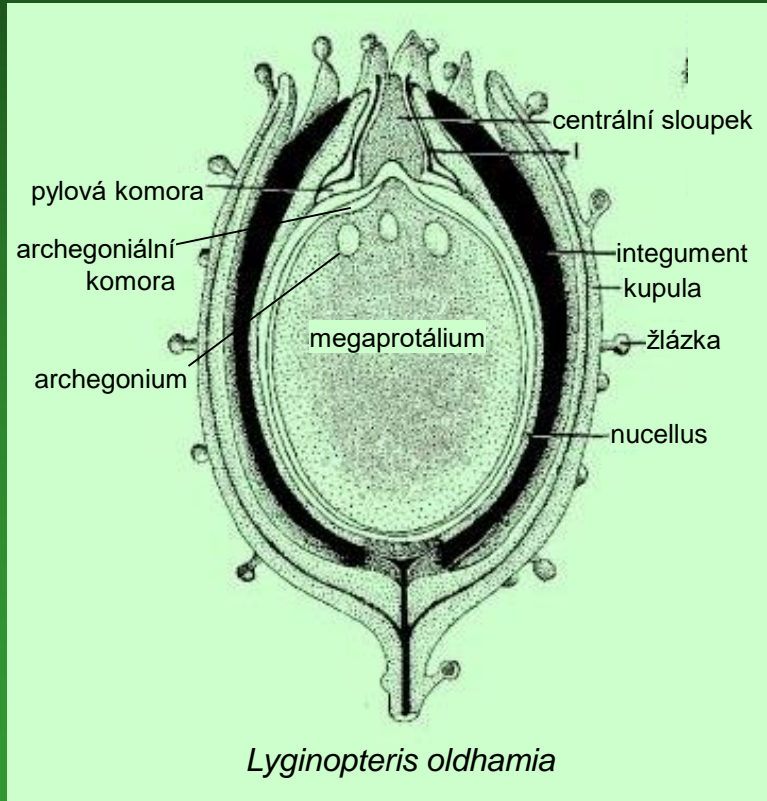
semenná linie karbonských až druhohorních kapradin

(k semenným rostlinám je v podobném vztahu jako *Zosterophyllopsida* k plavuním)

řád *Medullosales* - svrchní karbon–perm (360–250 mya)

- vzhled stromových kapradin
- megasporangia s jedinou megaspórou v „trojobalu“
- mají **mikropyle** = otvor klový (mikropyle) – protáhlé v trubičkovité kutikulou tvořené lagenostoma – na něm polinační kapka k zachycení mikrospór (pylu)

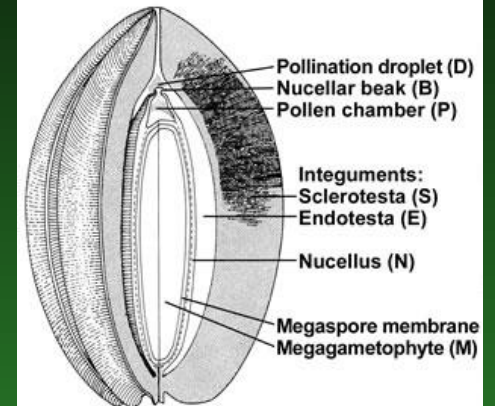
Megasporangia – ve skupinkách nebo jednotlivě na vršení listů

Semena - velká až 10 cm

Obal semen (testa):

- (1) vnější dužnatá sarkotesta
- (2) vnitřní dřevnatá sklerotesta

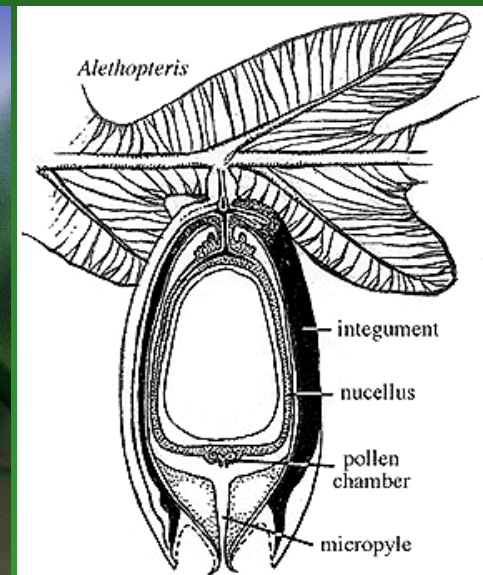
Polypterosperrum renaultii - seed fern ovules from the late Carboniferous of France

© Ciavatti 2002

© Ciavatti 2002

Mohly by být fylogenetickým předchůdcem cykasů

Cyathea

Medullosa

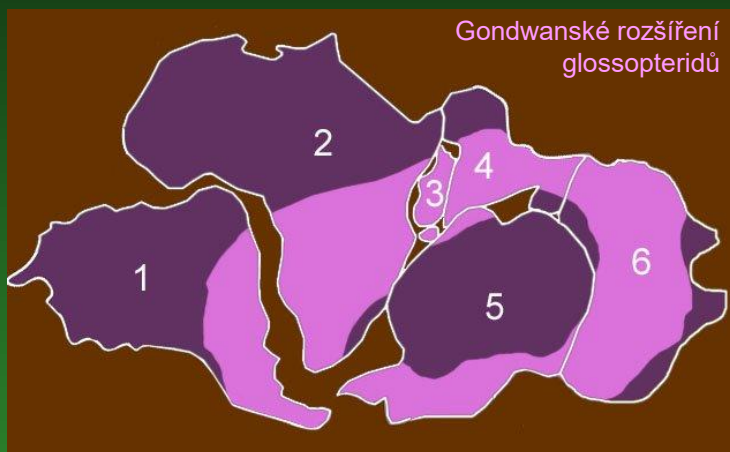

Encephalartos

řád *Glossopteridales*

- dominanty permské flóry na jižním – Gondwanském – superkontinentu

- opadavé stromy (i přes 30 m vys.) bažinatých stanovišť chladnějších středních a vyšších poloh
- podílejí se významně na permských uhelných depozitech
- kmeny s výraznými letokruhy

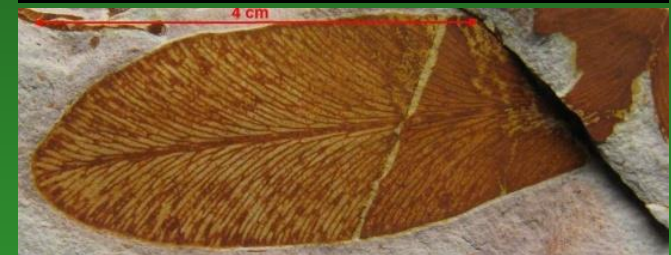

řád *Glossopteridales*

Listy

- jednoduché, celistvé, kolem 10 cm dlouhé, nepodobné kapradinám
- obkopinaté až podlouhle eliptické, připomínající jazyk (odsud jméno)
- s výraznou hlavní žilkou a síťnatě větvenými tenkými bočními žilkami
- spirálovitě na větvích
- na podzim opadavé

řez kmenem

řád *Glossopteridales*

Mikrosporangia

- ve shlucích srostlá v šišticovitá mikrosynangia,
- mikrosynangia dlouze stopkatá se stopkou zčásti přirostlou k listové čepeli
- pyl s jedním nebo dvěma vzdušnými vaky, jako u jehličnanů

FIGURE 14.218 Monosaccate (arrow) and bisaccate pollen grains in a glossopterid pollen sac. Bar = 50 μ m. (Courtesy S. McLoughlin.)

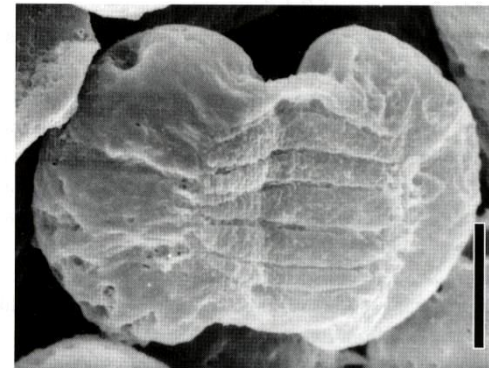

FIGURE 14.217 Pollen grain with proximal striations. Bar = 10 μ m. (Courtesy S. McLoughlin.)

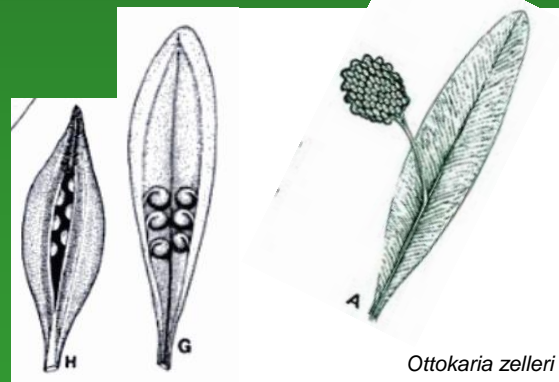
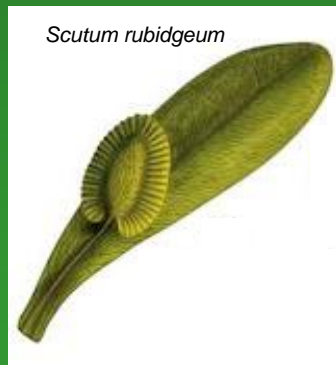

řád *Glossopteridales*

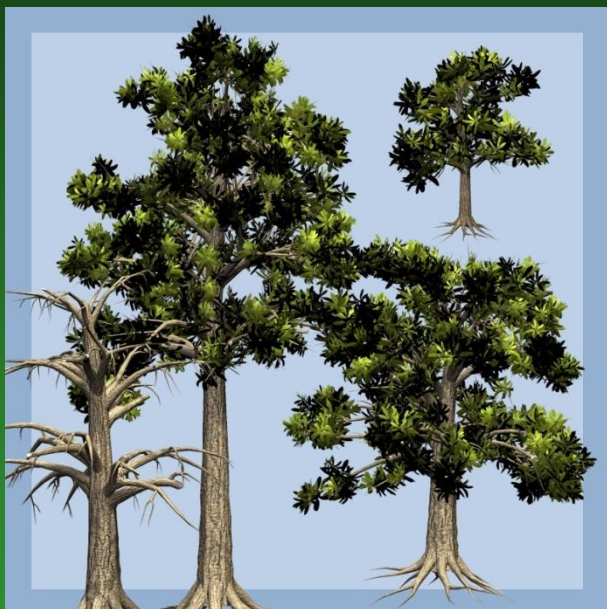
Megasporangia (vajíčka)

- často ve stopkatých megasynangiích
- stopka přirostlá zčásti k listové čepeli, jednotlivě, nebo dvouřadě ve skupinkách
- někdy jednotlivá anatropní, chráněná při vývinu konduplikátně svinutým listem

připomíná to plody lípy

Mohly by být fylogenetickým předchůdcem kordaitů a jinanů

Glossopteris

Cordaites

Ginkgo

